

<http://doi.org/10.22133/tlj.2025.512185.1252>

Analyzing the Economic Drivers of the Tourism Industry in BRICS Countries: The Impact of Financial Development, Trade Liberalization, and Foreign Direct Investment

Fatemeh Sorkhedehi^{1*} , Morteza Khorsandi²

¹ Assistant Prof., Faculty of Economics, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

² Associate Prof., Faculty of Economics, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

Article Info	Abstract
Original Article	The tourism industry, as one of the key pillars of economic growth, job creation, and sustainable development, is significantly influenced by macroeconomic factors such as financial development, international trade, and investment. This study focuses on BRICS member countries and, in light of Iran's recent accession to this economic bloc, examines the impact of these three critical variables on international tourism growth over the period 1997 to 2020. Aiming to more precisely identify and analyze the mechanisms through which BRICS dynamics affect tourism, the study also compares these influences with those in developed countries and offers practical policy recommendations for Iran. Employing panel data analysis, the findings indicate that international trade, financial development, and foreign direct investment have a positive and significant impact on tourism growth. The results suggest that intra-BRICS cooperation—including trade facilitation, financial development, investment flows, and the role of financial institutions such as the New Development Bank—can specifically enhance the tourism sector in member states. Furthermore, the study draws on the successful experiences of BRICS countries in attracting foreign investment and developing tourism to identify the current challenges facing Iran. It provides clear policy suggestions to maximize the opportunities presented by BRICS membership, enabling Iran to secure a fair share of the expanding global tourism market. Member cooperation through increased joint investment in infrastructure improvement, technology transfer, and enhanced competitiveness is strongly recommended. The study also suggests that Iran should focus on institutional reforms, easing investment regulations, strengthening the financial system, and strategically leveraging BRICS cooperation mechanisms to lay the groundwork for sustainable tourism development.
Received: 13-03-2025	
Accepted: 08-07-2025	
Keywords: International Tourism Financial Development International Trade Foreign Direct Investment (FDI) BRICS Countries Iran	
*Corresponding author e-mail: Fatemeh_sorkhedehi@yahoo.com	
How to Cite: Sorkhedehi, F., & Khorsandi, M. (2026). Analyzing the Economic Drivers of the Tourism Industry in BRICS Countries: The Impact of Financial Development, Trade Liberalization, and Foreign Direct Investment. <i>Tourism and Leisure Time</i>, 11(21), 201-226.	
Published by University of Science and Culture https://www.usc.ac.ir Online ISSN: 2783-3828	

1. Introduction

Tourism has emerged as one of the world's largest and fastest-growing industries, playing a crucial role not only in generating income and employment but also in strengthening cultural, economic, and diplomatic ties among nations. The 2015 World Tourism Day, celebrated under the theme "One Billion Tourists, One Billion Opportunities," highlighted tourism's immense economic potential. By 2023, global tourist numbers exceeded 1.3 billion, with tourism accounting for 7% of global exports and ranking among the top five global economic sectors.

International tourism's growing contribution to long-term economic growth is attributed to its foreign exchange earnings, stimulation of infrastructure and human capital investment, enhanced competitiveness, and its impact on human development and employment creation. For many low-income countries, particularly 40 of the world's poorest, tourism is the most important source of foreign exchange after oil.

BRICS nations (Brazil, Russia, India, China, and South Africa) have become increasingly significant tourism destinations in recent years, thanks to their rich natural and cultural assets and large, emerging economies. However, these countries also face unique financial, trade, and investment challenges that can hinder tourism growth. Understanding how macroeconomic variables such as financial development, trade expansion, and foreign direct investment influence tourism is especially relevant within the BRICS context. For a newly admitted member like Iran—facing international sanctions and economic volatility—leveraging both direct and indirect foreign investment mechanisms can be a strategic entry point for international financial engagement. Instruments like tourism bonds, project-based investment funds, and cooperation with the BRICS New Development Bank offer key opportunities. Additionally, efforts to de-dollarize trade and enhance intra-BRICS financial cooperation can open new avenues for investment and tourism development.

The central question of this study is how financial development, trade growth, and foreign direct investment—within the framework of BRICS cooperation—affect the tourism industry, particularly considering Iran's potential. This research addresses a significant gap in the literature by exploring these dynamics in the context of BRICS and identifying actionable insights for Iran to capitalize on its membership and advance its tourism sector.

2. Literature Review

BRICS, comprising Brazil, Russia, India, China, and South Africa, represents a major economic and political bloc with a significant share of global GDP and population. Its primary aim is to enhance strategic, financial, and economic cooperation among member states. Within this framework, BRICS has also provided a platform to facilitate tourism and

attract foreign investment by promoting connectivity and mutual support among members. BRICS membership has significantly boosted inbound tourism for all member countries. India experienced the highest relative growth at 11.77%, while China and Russia attracted the highest overall visitor numbers. Notably, China's tourist arrivals grew from 126 million in 2009 to over 162 million in 2019, and India's numbers increased from 5.1 million to 17.9 million. This growth can be attributed to factors such as relaxed visa regimes, bilateral tourism agreements, and financial backing for tourism infrastructure by member states. BRICS membership has facilitated a safer, more integrated investment environment, particularly benefiting from Chinese capital flows. Between 2009 and 2019, over 220 Chinese investment projects were recorded across BRICS countries. Financial institutions like the New Development Bank (NDB) and the Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB) have supported transportation and hospitality projects. For sanctioned economies like Iran, BRICS Pay offers a strategic alternative for international financial transactions.

BRICS nations have implemented progressive legal reforms to attract foreign direct investment (FDI) in tourism, including China's FDI law, India's 100% foreign ownership policy, and Russia's special economic zones. For Iran, joining BRICS could unlock financial resources, enhance legal infrastructure for tourism investment, and stimulate intra-BRICS tourism through visa facilitation. Policy recommendations include aligning with BRICS mechanisms, revising FDI laws, establishing tourism free zones, and actively engaging with BRICS development banks.

3. Methodology

This study utilizes panel data covering the period from 1997 to 2020, with all variables extracted from the World Bank database. The dependent variable is international tourist arrivals (TUR), while the key independent variables include financial development (FIN), trade openness (TRAD – trade as a percentage of GDP), and foreign direct investment (FDI). These variables are grounded in economic growth theory, which posits that financial development, trade, and FDI significantly contribute to economic growth and, consequently, to the expansion of international tourism. Following Hasan et al., financial development (FIN) is measured by the ratio of broad money (M3) to GDP for all BRICS countries. Broad money (M3) reflects the strength of the banking system in the economy and is commonly used as an indicator of financial depth. In contrast, narrower monetary aggregates such as M1 and M2 are considered weaker proxies, as they mainly capture the financial system's capacity for transactional services rather than its ability to channel funds from savers to borrowers through instruments like bonds and credit. The empirical methodology employed in this study is based on panel data analysis which involves observations across multiple cross-sectional units (N countries) over a defined time period (T years). A standard panel data model is represented as follows:

$$Y_{it} = \alpha_{it} + \sum_{j=1}^K \beta_{jit} X_{jit} + U_{it}$$

$$TUR_{i,t} = f\{FIN_{i,t}, FDI_{i,t}, TRAD_{i,t}\}$$

In the context of this research, the functional form of the tourism model is expressed as:

$$\ln TUR = \beta_{1it} + \beta_{2it} \ln FIN_{it} + \beta_{3it} \ln TRAD_{it} + \beta_{4it} \ln FDI_{it} + \alpha_i + \delta_{it}$$

4. Result

BRICS Trade, Finance, and FDI as Growth Drivers: Empirical findings highlight that trade openness has the strongest positive impact on foreign tourism in BRICS countries, followed by financial development and FDI, which supports tourism infrastructure. These elements are key drivers of tourism-led growth in the bloc. Policy Recommendations for Iran: Despite Iran's rich cultural and natural potential, structural barriers such as international sanctions, legal ambiguities, infrastructure gaps, and financial transfer restrictions hinder FDI in tourism. Key solutions include strengthening BRICS financial partnerships, enhancing legal transparency, and targeting investment in high-potential ecotourism and heritage zones. Leveraging BRICS Best Practices: Iran can draw from BRICS experiences — China's infrastructure financing, India's digital tourism marketing and e-visa reforms, South Africa's sustainable ecotourism models, and mega-event strategies from Brazil and Russia — to develop tailored investment packages, improve global image, and foster inbound tourism from BRICS nations.

5. Conclusion

In recent decades, BRICS countries have emerged as major players in the global tourism industry, leveraging their natural, cultural, and economic assets. However, the sustainable growth of tourism in these nations is closely linked to macroeconomic variables such as financial development, international trade, and foreign direct investment (FDI). This study employs panel data analysis from 1997 to 2020 to examine the role of these factors in shaping international tourism trends in BRICS countries, while also assessing the influence of BRICS membership on these dynamics.

The results highlight the significant contribution of international trade—particularly the export of tourism-related services such as transport, accommodation, and insurance—to tourism growth within BRICS. FDI has further supported this growth by enhancing infrastructure, improving service quality, transferring technology, and

developing international tourism brands. The positive impacts of FDI and financial development are especially pronounced in China and India, which have more advanced financial markets. Access to financial resources has proven essential for funding tourism projects and sustaining long-term growth in the sector. A comparative analysis of pre- and post-membership data suggests that joining BRICS has created an enabling environment for stronger economic ties, increased tourism investment, and more seamless intra-BRICS trade. Financial mechanisms such as the New Development Bank (NDB) and alternative payment systems like BRICS Pay offer strategic tools for countries facing international sanctions, such as Iran, to bypass conventional barriers and stimulate tourism-related development.

For Iran, leveraging the financial, trade, and investment capacities of BRICS could play a vital role in revitalizing its tourism sector under current global constraints. The study recommends enhancing service exports, developing special tourism zones in strategic regions like the Persian Gulf and the Caspian coast, improving infrastructure, and building a national tourism brand. Public-private partnerships, increased FDI in tourism infrastructure, and intergovernmental cooperation in transport, travel insurance, and workforce training are also critical. If effectively implemented, these strategies could deepen Iran's integration into the BRICS tourism network and contribute to broader economic resilience and reduced dependence on domestic resources.

گردشگری و اوقات فراغت

<http://doi.org/10.22133/tlj.2025.512185.1252>

تحلیل پیشران‌های اقتصادی صنعت گردشگری در کشورهای بریکس: تأثیر توسعه مالی، تجارت و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

فاطمه سرخه‌دهی^{۱*}، مرتضی خورسندی^۲

^۱ استادیار، دانشکده اقتصاد، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

^۲ دانشیار، دانشکده اقتصاد، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

اطلاعات مقاله	چکیده
مقاله پژوهشی	
تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۲/۲۳	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۴/۱۷	
واژگان کلیدی: گردشگری بین‌المللی توسعه مالی تجارت بین‌المللی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI) کشورهای بریکس ایران	صنعت گردشگری به‌منزله یکی از ارکان اصلی رشد اقتصادی، اشتغال‌زایی و توسعه پایدار، تحت تأثیر عوامل کلان اقتصادی از جمله توسعه مالی، تجارت بین‌المللی و سرمایه‌گذاری قرار دارد. پژوهش حاضر با تمرکز بر کشورهای عضو بریکس و در پرتو عضویت جدید ایران در این بلوک اقتصادی، به بررسی تأثیرات این سه متغیر اصلی در رشد گردشگری بین‌المللی طی دوره زمانی ۱۹۹۷ تا ۲۰۲۰ می‌پردازد. این مطالعه با هدف شناسایی و تحلیل دقیق‌تر سازوکارهای تأثیرگذاری بریکس در پویایی‌های گردشگری، به‌ویژه در مقایسه با کشورهای توسعه‌یافته، و ارائه راهکارهای عملیاتی برای ایران انجام شده است. در این تحقیق، از روش داده‌های تابلویی استفاده شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که تجارت بین‌المللی، توسعه مالی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی اثر مثبت و معناداری بر رشد گردشگری دارند. نتایج نشان می‌دهد که همکاری‌های درون بریکس، از جمله تسهیل تجارت، توسعه مالی، سرمایه‌گذاری و نقش نهادهای مالی مانند بانک توسعه جدید، به‌طور خاص به تقویت صنعت گردشگری در کشورهای عضو کمک می‌کند. این مطالعه همچنین با بررسی تجربیات موفق کشورهای بریکس در جذب سرمایه‌گذاری خارجی و توسعه گردشگری، موانع موجود برای ایران را شناسایی و پیشنهادهای سیاستی مشخصی برای بهره‌برداری حداکثری از فرصت‌های عضویت در بریکس ارائه می‌دهد تا ایران بتواند سهم عادلانه‌ای از بازار روبه‌رشد گردشگری جهانی کسب کند. همکاری اعضا از طریق افزایش سرمایه‌گذاری‌های مشترک در بهبود زیرساخت‌ها، انتقال فناوری و افزایش ظرفیت رقابت‌پذیری توصیه می‌شود. همچنین پیشنهاد می‌شود ایران با تمرکز بر اصلاحات نهادی، تسهیل قوانین سرمایه‌گذاری، ارتقای نظام مالی و استفاده هدفمند از ظرفیت‌های همکاری بریکس، زمینه توسعه پایدار گردشگری را فراهم آورد.
*نویسنده مسئول رایانامه: Fatemeh_sorkhedehe@yahoo.com	

نحوه استناددهی:

سرخه‌دهی، فاطمه، و خورسندی، مرتضی (۱۴۰۵). تحلیل پیشران‌های اقتصادی صنعت گردشگری در کشورهای بریکس: تأثیر توسعه مالی، تجارت و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی. گردشگری و اوقات فراغت، ۱۱(۲۱)، ۲۰۱-۲۲۶.

ناشر: دانشگاه علم و فرهنگ <https://www.usc.ac.ir>

شاپای الکترونیکی: ۳۸۲۸-۲۷۸۳

مقدمه

روز جهانی گردشگری ۲۰۱۵ با شعار «یک میلیارد گردشگر، یک میلیارد فرصت» جشن گرفته شد. این امر نشان‌دهنده فرصت‌های اقتصادی بی‌بدیل گردشگری است. گردشگری یکی از بزرگ‌ترین و پررونق‌ترین صنایع جهانی است که نه تنها به عنوان منبع مهم درآمد و اشتغال‌زایی برای بسیاری از کشورها عمل می‌کند، بلکه در تقویت روابط فرهنگی، اقتصادی و دیپلماسی بین کشورها نقش حیاتی دارد. در سال ۲۰۲۳، بیش از یک میلیارد و سیصد میلیون گردشگر در جهان وجود داشته و سهم گردشگری از صادرات جهانی به هفت درصد رسیده است. اکنون این صنعت به یکی از پنج بخش مهم اقتصادی دنیا تبدیل شده است. اهمیت گردشگری خارجی به این دلیل است که سهم آن در رشد اقتصادی بلندمدت در حال افزایش است. این رشد به دلیل ارزآوری (McKinnon, 1964) تحریک سرمایه‌گذاری‌ها در زیرساخت‌ها، سرمایه‌انسانی، افزایش رقابت (Black et al., 2006)، رشد توسعه انسانی و اشتغال‌زایی است. برای ۴۰ کشور بسیار فقیر، بعد از نفت، گردشگری مهم ترین منبع ارز خارجی است (Mastny, 2001). کشورهای عضو بریکس (برزیل، روسیه، هند، چین و آفریقای جنوبی) در سال‌های اخیر، مقاصد مهم گردشگری در جهان بوده‌اند. این کشورها با داشتن منابع طبیعی فراوان، میراث فرهنگی غنی و بازارهای اقتصادی بزرگ، پتانسیل بسیاری برای توسعه بیشتر صنعت گردشگری دارند؛ اما این کشورها، به عنوان اقتصادهای نوظهور، با مشکلات خاص خود در توسعه صنعت گردشگری مواجه هستند. این کشورها به دلیل ظرفیت‌های طبیعی، فرهنگی و اقتصادی زیاد، پتانسیل فراوانی برای جذب گردشگران دارند؛ اما موانع مالی، تجاری و سرمایه‌گذاری بر این رشد تأثیر منفی می‌گذارد. بنابراین، بررسی ارتباط این عوامل و شناسایی سازوکارهای اثرگذاری آن‌ها بر گردشگری، به ویژه در کشورهای بریکس، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. برای کشوری مانند ایران، که به تازگی به عضویت بریکس درآمده و با مشکلاتی مانند تحریم‌های مالی و نوسانات شدید اقتصادی مواجه است، تلاش بر سازوکارهای جذب سرمایه‌گذاری خارجی غیرمستقیم در کنار سرمایه‌گذاری خارجی مستقیم، نقطه شروعی برای تعامل مالی بین‌المللی است. ابزارهایی نظیر اوراق قرضه گردشگری، صندوق‌های سرمایه‌گذاری پروژه‌ای و همکاری با «بانک توسعه جدید بریکس»^۱، فرصت‌هایی راهبردی برای ایران به شمار می‌روند و گام‌های مؤثری به منظور بهره‌مندی از ظرفیت عضویت در بریکس در راستای جذب سرمایه هستند. تأکید بر حذف دلار از تجارت و مبادلات میان اعضای اتحادیه و توانمندی‌های مختلف اعضا در عرصه‌های گوناگون، ظرفیت‌های گردشگری، تجارت و سرمایه‌گذاری‌های خارجی را میان اعضا افزایش خواهد داد. عضویت ایران در بریکس، با توجه به تحریم‌های مالی و بانکی ایران، سبب افزایش مبادلات تجاری، سرمایه‌گذاری خارجی در زیرساخت‌ها و استفاده از نظام مالی بریکس برای ایران می‌شود. مسئله اصلی پژوهش حاضر این است که توسعه مالی^۲، رشد مبادلات تجاری و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در چهارچوب همکاری‌های بریکس چه تأثیری در صنعت گردشگری این کشورها، به ویژه با در نظر گرفتن پتانسیل‌های ایران، می‌گذارد؟

پژوهش حاضر، از جنبه‌های گوناگونی اهمیت دارد؛ از جمله نقش اصلی گردشگری در اقتصاد بریکس به منزله یکی از منابع اصلی درآمد و اشتغال‌زایی در کشورهای بریکس، درک بهتر نحوه اثرگذاری توسعه مالی، تأثیر رشد تجارت و سرمایه‌گذاری خارجی در صنعت گردشگری، شناخت بیشتر و دقیق‌تر عوامل مؤثر در توسعه گردشگری و بهره‌برداری بهتر از این فرصت‌ها با توجه به عضویت ایران در بریکس. در بررسی‌های انجام شده، مطالعاتی که به طور خاص رابطه میان توسعه مالی، گسترش مبادلات تجاری و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را در بستر همکاری‌های درون بریکس و تأثیر آن در جذب گردشگر خارجی در کشورهای عضو (و پتانسیل ایران) بررسی کنند و به ظرفیت‌های بریکس و تجارب اعضا در حوزه گردشگری و فرصت‌های سرمایه‌گذاری اشاره کنند، کمتر یافت شد. بنابراین، مطالعه حاضر در تلاش برای شناسایی این

1. New Development Bank (NDB)

۲. توسعه مالی

سرخه‌دهی و خورسندی / تحلیل پیشران‌های اقتصادی صنعت گردشگری در کشورهای بریکس: تأثیر توسعه مالی، تجارت و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

روابط در چهارچوب پویایی‌های اقتصادی و سیاسی بریکس است و در راستای تقویت صنعت گردشگری و بهره‌برداری بیشتر از فرصت‌های اقتصادی موجود در این کشورها، به‌ویژه برای جمهوری اسلامی ایران، گام برمی‌دارد.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

مزایای عضویت در بریکس برای گردشگری

کشورهای عضو بریکس ۲۷ درصد از مساحت کره زمین و ۴۰ درصد از جمعیت جهان را تشکیل می‌دهند. در حال حاضر، دو کشور چین و روسیه عضویت دائم شورای امنیت را داشته و داعیه اصلاح ساختارهای سیاسی و مالی جهانی را دارند. سهم این کشورها از تولید ناخالص داخلی جهانی در طول سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۲۴ از ۱۱ درصد به ۳۵ درصد می‌رسد. اتحادیه بریکس اگرچه ماهیتاً فاقد ساختارهای متمرکز و قوانین الزام‌آور همچون اتحادیه اروپاست، از زمان شکل‌گیری خود به‌عنوان یک بلوک اقتصادی - سیاسی در حال ظهور، بستری برای همگرایی منافع اقتصادی و ارتقای همکاری‌های راهبردی در حوزه‌هایی مانند گردشگری، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، زیرساخت و تجارت خدمات فراهم کرده است. برای درک عمیق‌تر تأثیر عضویت در این بلوک بر گردشگری، بررسی آماری قبل و بعد از عضویت حائز اهمیت است. جدول ۱ تأثیر عضویت در بریکس را بر گردشگری اعضا نشان می‌دهد:

جدول ۱: تأثیر عضویت در بریکس بر گردشگری اعضا (گردشگران ورودی: میانگین سالانه بعد از عضویت؛ محاسبه شده بر اساس داده‌های UNWTO و بانک جهانی، ۲۰۲۴)

کشور	سال عضویت در بریکس	گردشگران ورودی سال عضویت (نفر)	گردشگران ورودی سال پس از عضویت (نفر)	درصد تغییر
برزیل	۲۰۰۹	۴۸۰۲۰۰۰	۵۱۶۱۰۰۰	%۷/۴۸
روسیه	۲۰۰۹	۲۱۳۳۹۰۰۰	۲۲۲۸۱۰۰۰	%۴/۴۱
هند	۲۰۰۹	۵۱۶۸۰۰۰	۵۷۷۶۰۰۰	%۱۱/۷۷
چین	۲۰۰۹	۱۲۶۴۷۶۰۰۰	۱۳۳۷۶۲۰۰۰	%۵/۷۶
آفریقای جنوبی	۲۰۱۰	۱۱۳۰۳۰۰۰	۱۲۰۹۷۰۰۰	%۷/۰۲

جدول ۲: گردشگری اعضای بریکس

کشور	سال عضویت	گردشگران ورودی سال عضویت (نفر)	سه سال قبل از عضویت (۲۰۰۶)	ده سال بعد از عضویت (۲۰۱۹)
برزیل	۲۰۰۹	۴۸۰۲۰۰۰	۵۰۱۷۰۰۰	۶۳۵۳۰۰۰
روسیه	۲۰۰۹	۲۱۳۳۹۰۰۰	۲۲۴۸۶۰۰۰	۲۴۴۱۹۰۰۰
هند	۲۰۰۹	۵۱۶۸۰۰۰	۴۴۴۷۰۰۰	۱۷۹۱۴۰۰۰
چین	۲۰۰۹	۱۲۶۴۷۶۰۰۰	۱۲۴۹۴۲۰۰۰	۱۶۲۵۳۸۰۰۰
آفریقای جنوبی	۲۰۰۹	۱۱۳۰۳۰۰۰	۸۵۰۹۰۰۰	۱۴۷۹۷۰۰۰

داده‌های فوق نشان می‌دهند که پس از عضویت در بریکس، بیشتر کشورهای عضو افزایش در تعداد گردشگران ورودی را تجربه کرده‌اند؛ هرچند میزان افزایش متفاوت است که می‌تواند ناشی از عوامل داخلی و خارجی مختص هر کشور باشد. ادبیات پژوهش به‌طور فزاینده‌ای به نقش کشورهای نوظهور در شکل‌دهی به چشم‌انداز جهانی گردشگری اشاره دارد. ونتورا و همکارانش (۲۰۲۳) با مطالعه روند ورود گردشگران خارجی و متغیرهای اجتماعی کشورهای عضو بریکس از زمان عضویت، به این نتیجه رسیدند که به‌طور کلی، عضویت در بریکس بر ورود گردشگران

خارجی اعضا تأثیرات متفاوتی داشته است؛ اما همه اعضا در ورودی گردشگر رشد کلی داشته‌اند. هند چشمگیرترین افزایش را در تعداد گردشگران ورودی از زمان عضویت تجربه کرده است. بیشترین حجم ورودی گردشگر (تعداد)، متعلق به چین و روسیه است. صنعت گردشگری برزیل به دلیل فاصله جغرافیایی اش از اعضای آسیایی و بازارهای اصلی بین‌المللی در نیم‌کره شمالی، به‌ویژه بازار آسیا، عقب‌تر از سایر اعضاست. کلمنت و همکاران^۱ (2022) با بررسی ظهور طبقه متوسط جدید و افزایش قدرت خرید در این کشورها، معتقدند که الگوهای سفر و علایق گردشگری دستخوش تحول شده و فرصت‌های جدیدی را برای مقاصد مختلف فراهم آورده است. در این بستر، گردشگری نه تنها به منزله کاتالیزوری برای توسعه اقتصادی و یکپارچگی در زنجیره ارزش جهانی عمل می‌کند، بلکه می‌تواند به اشتغال‌زایی، گسترش پایه مالیاتی، بهبود زیرساخت‌ها و حتی کاهش فقر نیز کمک کند. اجلاس سران بریکس در شیامن چین (2017) اهمیت گردشگری را به عنوان پیشران رشد اقتصادی در این کشورها به رسمیت شناخت. رسول و همکاران^۲ (2021) نشان می‌دهند که صنعت گردشگری کشورهای بریکس در سال ۲۰۱۹ جایگاه‌های درخور توجهی در رقابت‌پذیری جهانی کسب کرده است و آن‌ها معتقدند که پیشرفت این صنعت، نقش مهمی در توسعه پایدار اقتصادی بلندمدت برای بریکس ایفا می‌کند. تأثیر گردشگری ورودی در رشد اقتصادی همه اعضا مثبت و چشمگیر است. این امر نشان می‌دهد که گردشگری در اقتصادهای بریکس، پتانسیل دستیابی به رقابت‌پذیری جهانی را داراست. آن‌ها رابطه رشد اقتصادی و گردشگری در این کشورها را بررسی کردند و دریافتند که توسعه مالی و گردشگری رشد اقتصادی را در کشورهای بریکس افزایش می‌دهد و گردشگری، توسعه مالی و رشد اقتصادی در بلندمدت هم‌انباشت هستند. همچنین رابطه علی بین گردشگری ورودی و رشد اقتصادی دوطرفه است و در نتیجه، فرضیه «بازخورد» در کشورهای بریکس تأیید می‌شود.

پوپ^۳ و همکاران (2016) با اشاره به رشد سریع اقتصادی، افزایش درآمدها و گسترش طبقه متوسط در کشورهای بریکس، معتقدند که پویایی گردشگری ورودی و خروجی با افزایش رشد اقتصادی اعضای دیگر بیشتر خواهد شد. با این حال، پارادایم کنونی جهانی شدن در بخش گردشگری به نفع کشورهای توسعه‌یافته است و آن‌ها برای حفظ سهم بازار خود تلاش می‌کنند. این امر برای کشورهای نوظهور بریکس چالشی ایجاد می‌کند تا راهبردهای منحصربه‌فردی برای کسب سهم عادلانه‌ای از بازار گردشگری طبقه متوسط جهانی بیابند. آن‌ها با مقایسه داده‌های گردشگری بریکس و کشورهای VG، باز بودن تجاری را دومین عامل مهمی می‌دانند که به‌طور مثبت به توسعه گردشگری ورودی در کشورهای بریکس کمک می‌کند. افزایش حجم تجارت با کشورهای خارجی، نشان‌دهنده تقویت روابط تجاری و افزایش تمایل بازدیدکنندگان برای سفر به آن کشور است. در سال ۲۰۱۹، کشورهای بریکس تصمیم گرفتند سامانه بین‌المللی پرداخت جدیدی به نام «پرداخت بریکس»^۴ را راه‌اندازی کنند. انتظار می‌رود این سیستم باعث ثبات بیشتر در پرداخت‌ها و سرمایه‌گذاری‌ها با ارزهای ملی شود. برای ایران، که با تحریم‌های بین‌المللی و ازجمله مشکلات پرداخت مواجه است، بسیار راه‌گشاست.

مزایای عضویت در بریکس در جذب سرمایه‌گذاری خارجی در زیرساخت

براساس مطالعات موجود، ازجمله دکنتی و دیگو^۵ (2022) عضویت در گروه کشورهای بریکس می‌تواند زمینه‌ساز تقویت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای عضو، ازجمله افزایش چشمگیر سرمایه‌گذاری‌های خارجی چین در دیگر اعضای بریکس شود. از سال ۱۹۹۹، چین با اجرای راهبرد جهانی شدن «رفتن به سوی جهان»^۶، شرکت‌های خود را به سرمایه‌گذاری در بازارهای بین‌المللی تشویق کرد. این سیاست در دهه دوم قرن ۲۱، با اجرای «ابتکار کمربند و جاده»^۷ در سال ۲۰۱۳، شتاب بیشتری به خود گرفت مطابق داده‌های «رصد سرمایه‌گذاری جهانی

1. Clément

2. Rasool

3. Pop

4. BRICS Pay

5. De Conti & Diegues

6. Going Global

7. Belt and Road Initiative (BRI)

چین^۱، در فاصله سال‌های ۲۰۰۹ تا ۲۰۱۹، بیش از ۲۲۰ پروژه سرمایه‌گذاری و ساخت‌وساز توسط چین در کشورهای بریکس ثبت شده است. روندها نشان می‌دهد که عضویت در بریکس، از طریق افزایش اعتماد متقابل، تسهیل همکاری‌های دوجانبه و ایجاد سازوکارهای مالی مشترک، مانند صندوق سرمایه‌گذاری چین - روسیه (RCIF)، به شکل‌گیری محیطی امن‌تر و جذاب‌تر برای سرمایه‌گذاران خارجی کمک کرده است. یکی دیگر از مزایای عضویت در بریکس، «بانک توسعه جدید» و «بانک سرمایه‌گذاری زیرساخت آسیا» هستند. این دو نهاد مالی بین‌المللی، که با ابتکار کشورهای بریکس تأسیس شده‌اند، تمرکز اصلی‌شان بر حمایت از سرمایه‌گذاری در بخش زیرساخت است و امکان تأمین مالی پروژه‌های زیربنایی، از جمله پروژه‌های گردشگری، را فراهم کرده‌اند. برای مثال، هند و آفریقای جنوبی توانسته‌اند از این نهاد برای بهبود زیرساخت‌های حمل‌ونقل و اقامتی استفاده کنند که تأثیری مستقیم در ارتقای تجربه گردشگری داشته است. عضویت در بریکس باعث انعقاد چندین تفاهم‌نامه همکاری دوجانبه میان اعضا در زمینه گردشگری نیز شده است. چین و آفریقای جنوبی در سال‌های اخیر، برنامه‌های مشترکی برای تسهیل سرمایه‌گذاری شرکت‌های چینی در هتل‌سازی و خدمات گردشگری آفریقای جنوبی راه‌اندازی کرده‌اند. چنین روابطی در قالب بریکس آسان‌تر شکل گرفته است؛ زیرا این کشورها رویکردی غیرمداخله‌گرایانه و مبتنی بر منافع اقتصادی مشترک را دنبال می‌کنند. کشورهای عضو بریکس در چندین نشست مشترک به هماهنگی تعرفه‌ای، تسهیل صدور ویزا و بهبود امنیت گردشگران خارجی متعهد شده‌اند. برای نمونه، روسیه و هند با توافقات منطقه‌ای میان اعضا، فرایند صدور ویزای گروهی برای گردشگران بریکسی را تسهیل کرده‌اند که به افزایش گردشگران درون‌گروهی منجر شده است (Batista, 2021). مطالعه دکنیتی و دیگو (2022) نشان می‌دهد که سرمایه‌گذاری‌های چین در هند، رشد چشمگیری در حوزه فناوری داشته و در بخش‌هایی مانند گردشگری و سلامت نیز دیده می‌شود که در دیگر کشورهای بریکس مشاهده نمی‌شود.

با توجه به وزن سیاسی و اقتصادی چین، این کشور بزرگ‌ترین نقش را در سرمایه‌گذاری‌های متقابل در میان کشورهای بریکس ایفا می‌کند. چین نه تنها دومین کشور بزرگ دریافت‌کننده سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی است، بلکه سومین کشور از نظر حجم سرمایه‌گذاری خارجی خروجی (OFDI) نیز هست (UNCTAD, 2018). بنابراین، می‌تواند نقش مهمی در افزایش جذب سرمایه‌گذاری خارجی و توسعه زیرساخت‌ها، به‌ویژه زیرساخت‌های گردشگری سایر اعضا از جمله ایران، داشته باشد. براساس گزارش آنکتاد، جریان‌های سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به کشورهای بریکس، از ۸۴ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۱، به ۳۵۵ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۱ افزایش یافته است. سهم این کشورها از کل سرمایه‌گذاری‌های جهانی نیز از ۱۱ درصد به ۲۲ درصد رسیده است. در سال ۲۰۲۴، تجارت درون بریکس از ۵۰۰ میلیارد دلار فراتر رفت که نشان‌دهنده پیوستگی فزاینده این بلوک است (Yarygina & Krylova, 2023). در آفریقای جنوبی، ورود به بریکس همراه با تلاش‌های این کشور برای تقویت نظام مالی و آزادسازی بازارهای سرمایه، سبب شد این کشور به یکی از مقاصد مهم سرمایه‌گذاری غیرمستقیم در قاره آفریقا تبدیل شود. حتی روسیه، با وجود چالش‌های ژئوپلیتیکی، در دوره‌هایی از عضویت در بریکس، به دلیل نرخ سود بالاتر و سیاست‌های تثبیت مالی، مقصد جذابی برای FPI بوده است (Yarygina & Krylova, 2023). چانگ و همکاران (2021) با مطالعه وضعیت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی چین در کشورهای بریکس، معتقدند که در سال‌های اخیر، آفریقای جنوبی به‌عنوان مهم‌ترین مقصد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی چین در قاره آفریقا شناخته شده است. این کشور با بهره‌مندی از اقتصادی بازارمحور و سیاست‌های حمایتی، بستر مناسبی برای ورود سرمایه‌گذاران چینی فراهم کرده است.

شلوخووا^۲ (2020) وضعیت همکاری‌های سرمایه‌گذاری میان کشورهای عضو گروه بریکس را از منظر پروژه‌های سرمایه‌گذاری جاری و قوانین حاکم بر تعاملات سرمایه‌گذاری تحلیل کرده است. وی معتقد است که از یک‌سو، شاهد جریان‌های گسترده سرمایه‌گذاری خروجی از

1. China Global Investment Tracker
2. Sholokhova

کشورهای بریکس هستیم و از سوی دیگر، سرمایه‌گذاری‌های خارجی چشمگیری نیز به این کشورها وارد می‌شود. با توجه به رشد فزاینده قدرت اقتصادی کشورهای بریکس، انتظار می‌رود این روند سرمایه‌گذاری‌ها در آینده نیز تقویت شود. معاهدات دوجانبه سرمایه‌گذاری، که کشورهای بریکس تصویب کرده‌اند، بستر قانونی لازم را برای چنین همکاری‌هایی فراهم کرده و زمینه‌ساز موفقیت آن‌ها شده‌اند. با بررسی ترکیب بخشی، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و تجارت خدمات در کشورهای بریکس، مشخص می‌شود که در طول بیست سال گذشته، تجارت خدمات رشد سریعی داشته و این امر موجب بهبود کارایی کلی اقتصادی کشورهای عضو گروه بریکس شده است. سهم تجارت خدمات از تولید ناخالص داخلی در سال ۲۰۲۰ در این کشورها، بین ۵/۵ درصد (چین و برزیل) تا حدود ۱۲ درصد (هند) متغیر بوده است. کشورهای عضو بریکس، با وجود تفاوت‌های فرهنگی و سیاسی، در بهره‌گیری از ظرفیت‌های اقتصادی برای توسعه صنعت گردشگری تجارب نسبتاً موفقی داشته‌اند. بررسی سوابق این کشورها نشان می‌دهد که پیوندهای قوی میان توسعه مالی، تسهیل تجاری و جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی با رشد گردشگری برقرار بوده و سیاست‌های ساختاری و نهادی، نقشی کلیدی در این رابطه ایفا کرده‌اند.

چهارچوب حقوقی همکاری‌های سرمایه‌گذاری در کشورهای بریکس

مطالعات بریکس از جمله دکنی و دیگو (2022) و یاریجینا و کرلیوا (2023) نشان می‌دهد که همکاری‌های سرمایه‌گذاری بین کشورها، هم در سطح ملی و هم در سطح بین‌المللی، تنظیم می‌شود. این دو سطح از نظام‌های حقوقی، مستقل از یکدیگرند؛ اما به‌طور متقابل تأثیرگذار و مرتبط‌اند. حقوق داخلی کشورها، بازتاب‌دهنده سیاست‌های ملی سرمایه‌گذاری است و به جذب سرمایه‌گذاری از شرکت‌ها و اشخاص حقیقی خارجی کمک می‌کند. براساس اصل حاکمیت، هر کشور حق دارد ورود سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI) را در حوزه‌های خاص محدود یا تشویق کند. دولت‌ها از طریق ارائه مشوق‌های مالی، ایجاد مناطق ویژه اقتصادی و تأسیس نهادهای ترویج سرمایه‌گذاری، تلاش می‌کنند سرمایه‌گذاران خارجی را جذب کنند. برای تثبیت این روابط در قالب حقوقی، کشورها اقدام به انعقاد توافق‌نامه‌های دوجانبه (BIT) یا چندجانبه (MIT) می‌کنند. این اسناد حقوقی، مبنای همکاری‌های تجاری، اقتصادی و سرمایه‌گذاری میان کشورها از جمله کشورهای بریکس را تشکیل می‌دهند. معاهدات سرمایه‌گذاری دوجانبه (BIT) میان دو کشور مستقل امضا می‌شود و شرایط و ضوابط حقوقی لازم را برای سرمایه‌گذاری اتباع یک کشور در کشور دیگر تعیین می‌کند. اهداف اصلی این معاهدات عبارت‌اند از: تدوین چهارچوب حقوقی شفاف و قابل پیش‌بینی برای سرمایه‌گذاران واجد شرایط، ارائه تضمین‌هایی در برابر اقدامات ناعادلانه یا ناقض اصول حقوق سرمایه‌گذاری بین‌الملل توسط دولت میزبان. برزیل به‌منزله کشوری شناخته می‌شود که تعداد زیادی معاهده دوجانبه سرمایه‌گذاری امضا کرده است؛ از جمله توافق‌نامه چهارچوبی هند و مرکوسور. هند تا سال ۲۰۱۶، ۸۲ معاهده سرمایه‌گذاری دوجانبه امضا کرده بود. در سال‌های اخیر، هند تلاش کرده است معاهدات خود را بازننگری و تجدید مذاکره کند. در ژانویه ۲۰۲۰، هند و برزیل معاهده‌ای در زمینه سرمایه‌گذاری^۱ امضا کردند که با هدف تقویت همکاری و ترویج سرمایه‌گذاری تنظیم شده است. آفریقای جنوبی در اوایل دهه ۱۹۹۰، مذاکرات برای انعقاد BITها به‌منظور حمایت و ترویج سرمایه‌گذاری خارجی را آغاز کرد. این کشور دارای معاهدات دوجانبه سرمایه‌گذاری با دو عضو دیگر بریکس، یعنی روسیه و چین، است. مطالعات نشان می‌دهند که سیاست‌های سرمایه‌گذاری در این کشورها، نه تنها مشوق‌های اقتصادی ارائه می‌دهند، بلکه از منظر حقوقی، امنیت قضایی و بازگشت سرمایه را نیز تضمین می‌کنند. در کشورهایی مانند چین و هند، چارچوب قانونی نسبتاً شفاف و پایداری برای جذب FDI در گردشگری وجود دارد. چین از طریق «قانون سرمایه‌گذاری خارجی» مصوب ۲۰۲۰، به‌صراحت حقوق و سود سرمایه‌گذاران را تضمین و فرایندهای اداری را در مناطق آزاد تجاری تسهیل کرده است (Molnar et al, 2021). همچنین راه‌اندازی مناطق ویژه گردشگری با معافیت‌های مالیاتی باعث افزایش چشمگیر ورود سرمایه‌گذاری خارجی به پروژه‌های هتل‌سازی، خطوط حمل‌ونقل و تفریحات فرهنگی شده است. در هند، «سیاست FDI در گردشگری» تحت نظارت وزارت گردشگری، اجازه مالکیت ۱۰۰ درصد خارجی را در پروژه‌های اقامتی و خدماتی فراهم کرده

1. India-Brazil BIT

است. همچنین راه‌اندازی پورتال «سرمایه‌گذاری در هند»^۱ به‌عنوان یک پنجره واحد دیجیتال، بوروکراسی را به‌شدت کاهش داده است. روسیه نیز با استفاده از «قانون مناطق اقتصادی ویژه»، سرمایه‌گذاری خارجی را در مناطق سیاحتی مانند سوچی و کریمه تسهیل کرده و حمایت‌های مالیاتی و تسهیلات زیرساختی ارائه داده است. در برزیل و آفریقای جنوبی، توسعه حقوق مالکیت فکری در گردشگری فرهنگی و حفاظت قانونی از سرمایه‌گذاری‌های خارجی از جمله اقدامات شاخص بوده است.

مرور ادبیات

در مورد اثر متغیرهای توسعه مالی، تجارت و سرمایه‌گذاری خارجی بر رشد بخش گردشگری به‌طور کلی و بدون تمرکز مطلق بر کشورهای بریکس نیز مطالعات بسیاری انجام شده است. ایشیک^۲ (2015) با استفاده از داده‌های تابلویی مربوط به سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و توسعه گردشگری در کشورهای توسعه‌یافته گروه ۷ (D7)، نشان می‌دهد که توسعه گردشگری تأثیر چشمگیری در سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در این کشورها داشته است. چرچیل و همکاران^۳ (2022) اثر توسعه مالی بر گردشگری کشور آلمان را بررسی کردند و دریافتند که توسعه مالی اثر مثبتی بر گردشگری این کشور داشته است. این اثر از سال ۲۰۰۹ به بعد بیشتر مشهود بوده است. خانال^۴ و همکاران (2022) نقش گردشگری توسعه مالی و مبادله را بر اشتغال بخش خدمات استرالیا بررسی کرده‌اند و نتیجه گرفته‌اند که توسعه مالی و مبادله به رشد بخش گردشگری استرالیا و اشتغال در بخش خدمات می‌انجامد. شهباز و همکاران^۵ (2019) رابطه بین گردشگری و توسعه مالی در مالزی را با استفاده از داده‌های ۱۹۷۵-۲۰۱۶ بررسی کردند و رابطه مثبتی بین گردشگری و توسعه مالی یافتند. ینیشهرلی اوغلو و بیات^۶ (2019) با استفاده از داده‌های ۱۹۹۵-۲۰۱۶، تحقیقی را در مورد علیت بین گردشگری و توسعه مالی در کشورهای منا^۷ انجام دادند. این مطالعه علیت یک‌طرفه را از توسعه مالی به گردشگری در اردن و تونس و علیت یک‌طرفه را از گردشگری به توسعه مالی در سودان و مراکش تأیید کرد.

موسکاو و آدهیامبو^۸ (2022)، رابطه علی بین گردشگری و توسعه مالی در آفریقای جنوبی را بررسی کردند و نتیجه گرفتند که وقتی از پول گسترده به‌عنوان نماینده‌ای برای توسعه مالی استفاده می‌شود، علیت یک‌طرفه از گردشگری به توسعه مالی در کوتاه‌مدت و بلندمدت وجود دارد. بااین‌حال، زمانی که اعتبار داخلی ارائه شده توسط بخش مالی و ارزش بازار شرکت‌های بورسی داخلی به‌عنوان نماینده استفاده شد، یک جریان علی دوطرفه در کوتاه‌مدت تأیید شد و در بلندمدت، تأثیر یک‌طرفه از توسعه مالی به گردشگری غلبه داشت. نتایج تأثیر تقویت‌کننده بین گردشگری و توسعه مالی را در کوتاه‌مدت تأیید می‌کنند؛ به‌گونه‌ای که در بلندمدت، توسعه مالی نقش اصلی را ایفا می‌کند. دکیک^۹ (2023) اثر باز بودن تجاری در کشورهای بریکس را بررسی کرده و نتیجه می‌گیرد که باز بودن تجاری بر رشد اقتصادی کشورهای بریکس اثر مثبتی دارد. مطالعات داخلی نیز به بررسی رابطه میان گردشگری و متغیرهای اقتصادی مختلف پرداخته‌اند؛ از جمله:

خوارزمی (۱۳۸۴) در مطالعه خود تحت عنوان «بررسی رابطه گردشگری و تجارت در ایران» به این نتیجه رسیده است که رابطه علی یک طرفه بین تجارت و گردشگری از تجارت به گردشگری برقرار است و تجارت به‌عنوان عامل مهم در تقاضای گردشگری به شمار می‌رود. رفیعی دارانی و همکاران (۱۳۹۹) اثر فضای مناسب سرمایه‌گذاری بر درآمد بخش گردشگری کشورهای خاورمیانه را بررسی کردند. مطالعه آن‌ها نشان

1. Invest India

2. Işik

3. Churchill

4. Khanal

5. Shahbaz

6. Yenisehirlioglu & Bayat

7. MENA

8. Musakwa & Odhiambo

9. Dekkiche

می‌دهد که بهبود فضای سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری و زیرساخت‌های مرتبط با آن، همچون حمل‌ونقل و هتلداری، موجب افزایش سرمایه‌گذاری خارجی و سهم درآمدهای گردشگری از GDP می‌شود. توسعه مالی و تجارت ممکن است دارای تأثیرات متقابل در گردشگری باشند و با هم‌افزایی و تأثیرات ملی و منطقه‌ای، موجب رشد و رونق گردشگری شوند. نرگسی و همکاران (۱۳۹۷) رابطه توسعه مالی، رشد اقتصادی و گردشگری در ایران را بررسی کردند. نتایج نشان می‌دهد توسعه مالی همچون گردش مالی راحت در کشور مبدأ و استفاده ساده از ابزارهای مالی برای گردشگران، در رشد این صنعت نقش بسزایی دارد. همان‌گونه که افزایش توسعه مالی سبب رشد اقتصادی می‌شود، افزایش رشد اقتصادی نیز سبب بهبود زیرساخت‌ها و توسعه صنعت گردشگری می‌شود. عرفانی و طالب بیدختی (۱۴۰۲) در بررسی اثر تقاضای گردشگری بر توسعه مالی در ایران، دریافتند که ارتباطی مثبت و معنادار بین سطح تقاضای گردشگری و توسعه مالی وجود دارد. رشد یک‌درصدی ورود گردشگران بین‌المللی، به افزایش ۰/۶ درصدی شاخص توسعه مالی منجر می‌شود و بهبود توسعه مالی به تقویت اثر مخارج گردشگری بر رشد تولید سرانه می‌انجامد. در مطالعات پیشین، عوامل مهمی مانند سرمایه‌گذاری خارجی، توسعه مالی و تجارت، به‌صورت مجزا یا در بسترهای کلی‌تر بررسی شده‌اند؛ اما به پویایی‌های خاص ناشی از عضویت و همکاری در یک بلوک اقتصادی - سیاسی نوظهور مانند بریکس، به‌ویژه تأثیر آن در بخش گردشگری، کمتر توجه شده است. ازاین‌رو، مطالعه حاضر در تلاش است با پرکردن این خلأ پژوهشی، تحلیلی جامع‌تر و دیدگاه‌های سیاستی نوین را درخصوص نقش بریکس در توسعه پایدار گردشگری در کشورهای عضو، به‌ویژه با توجه به عضویت اخیر ایران، ارائه دهد.

مبانی نظری

نقش توسعه مالی در صنعت گردشگری

توسعه مالی^۱ به معنای بهبود عملکرد و کارایی نظام مالی و دسترسی به منابع مالی است که نهادهای مالی مانند بانک‌ها و بازارهای سرمایه را شامل می‌شود. طبق تعریف شومپتر^۲ (1912) توسعه مالی با تحریک سرمایه‌گذاری و نوآوری، زمینه‌ساز رشد اقتصادی و توسعه می‌شود. بازارهای مالی عامل اصلی در تولید رشد اقتصادی هستند؛ زیرا آن‌ها در انتقال اوراق مالی از کاربردهای با بهره‌وری کم به سمت بهره‌وری بالا نقش دارند که در مطالعه شومپتر به آن اشاره شده است. مطالعه او نشان می‌دهد که سیستم‌های بانکی، عامل رشد اقتصادی در راستای تخصیص پس‌انداز، تشویق نوآوری، تأمین مالی و کارایی سرمایه‌گذاری هستند. گلد اسمیت (1969)، مک کینون (1964) و شاو^۳ (1973) شواهدی را نشان دادند که توسعه مالی، رشد کشورها را افزایش می‌دهد. یک نظام مالی کارآمد، با شناسایی و تأمین مالی فرصت‌های مناسب کسب‌وکار، تجهیز پس‌اندازها، پوشش و متنوع‌سازی ریسک و همچنین تسهیل مبادلات کالاها و خدمات، موجب گسترش فرصت‌های سرمایه‌گذاری می‌شود. ازسوی دیگر، افزایش کارایی در نظام مالی در نهایت با بهبود تخصیص منابع، ارتقای سرمایه‌گذاری و تسریع در انباشت سرمایه، موجبات رشد بالاتر اقتصادی را فراهم می‌آورد (Creane et al, 2004). سازوکار اثرگذاری توسعه مالی بر گردشگری از طریق کاهش هزینه‌های تأمین مالی، افزایش دسترسی به سرمایه و امکان سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های گردشگری (مانند هتل‌ها، حمل‌ونقل، و امکانات تفریحی) است (Levine & Zervos, 1998). بازارهای مالی کارا جذب سرمایه‌گذاری خارجی را تسهیل می‌کنند که برای توسعه زیرساخت‌های گردشگری ضروری است (Calderon & Liu, 2003). لی و چانگ^۴ (2008) بیان می‌کنند که رابطه علی بین توسعه مالی و گردشگری به سطح توسعه‌یافتگی کشورها بستگی دارد و توسعه بازارهای مالی برای پروژه‌های بزرگ اقتصادی از جمله زیرساخت‌های گردشگری مهم است. کالدرون و لیو (2003) بیان می‌کنند که توسعه مالی به بهبود دسترسی شرکت‌ها به سرمایه‌گذاری‌ها و تسهیلات مالی منجر می‌شود. توسعه مالی معمولاً

1. Financial Development

2. Schumpeter

3. Shaw

4. Lee & Chang

با افزایش جریان سرمایه‌گذاری خارجی (FDI) همراه است که می‌تواند به توسعه زیرساخت‌های گردشگری و بهبود خدمات منجر شود. در پژوهشی که الکبیر و باری^۱ (2023) انجام داده‌اند، اثر توسعه مالی بر رشد گردشگری کشورهای منتخب جنوب آسیا (هند، نپال، سریلانکا و بنگلادش) بررسی شده و نتیجه نشان می‌دهد که توسعه مالی اثر مثبتی بر رشد گردشگری در این مناطق دارد.

اثر رشد تجارت بر گردشگری

رشد تجارت^۲ بین‌الملل از طریق افزایش حجم و مقیاس مبادلات اقتصادی بین کشورها به توسعه اقتصادی و بهبود تعاملات گردشگری بین‌المللی منجر می‌شود (Kirschenbaum & Oigenblick, 2002). گردشگری موجب تبادل اطلاعات می‌شود و این تبادل اطلاعات، به مشاغل کشور میزبان اجازه می‌دهد برای آن بازارهای خارجی کالا تولید کنند. خریداران خارجی نیز به‌عنوان رسانه‌ای برای معرفی محصولات داخلی عمل می‌کنند (Brau & Pinna, 2013). مواجهه مداوم با این محصولات از کشورهای میزبان، به مرور زمان تمایل گردشگران به تغییر ترجیحاتشان را افزایش می‌دهد. چنین تغییراتی، به‌ویژه در انتخاب محصولات غذایی، مشاهده می‌شود. مادالنو و ایوزیو^۳ (2019) گزارش می‌دهند که بازدیدکنندگان در حکم ابزار بازاریابی برای محصولات غذایی مصرف شده در کشور میزبان عمل می‌کنند و از این طریق، تمایل گردشگران به تغییر ترجیحاتشان را افزایش می‌دهد.

تجارت و گردشگری از طریق توسعه تعاملات فرهنگی و اقتصادی به یکدیگر مرتبط هستند. لی و چانگ (2008) بیان می‌کنند که افزایش صادرات و واردات کالاها و خدمات به‌طور غیرمستقیم به افزایش سفرهای تجاری و گردشگری منجر می‌شود. رشد تجارت خدمات، به‌ویژه خدمات گردشگری (حمل‌ونقل و بیمه‌های مسافرتی)، یکی از عوامل مهم در توسعه گردشگری است. محیط کسب‌وکار نیز می‌تواند برای توسعه گردشگری مؤثر باشد. یستکو^۴ و همکاران (2024) معتقدند هرچه رشد تجارت مبتنی بر صادرات بیشتر شود، ورود گردشگران هم افزایش خواهد یافت. درحقیقت علاوه بر بهبود کیفیت کالاها و خدمات گردشگری با بهبود تجارت، ورود گردشگران هم افزایش خواهد یافت. نرخ‌های مالیاتی بالا، آموزش ناکافی کارگران، بی‌ثباتی اقتصاد کلان و سختی صدور مجوز کسب‌وکار برای هتل‌ها و اپراتورهای مهمان‌داری، به‌مثابه موانع اصلی برای گسترش بیشتر تجارت و توسعه گردشگری شناسایی شدند.

به‌اختصار می‌توان سازوکارهای اثرگذاری تجارت بر گردشگری را در دو مورد زیر خلاصه کرد: تجارت با افزایش تعاملات بین‌المللی، تقاضا برای سفرهای تجاری و فرهنگی را افزایش می‌دهد. تجارت خدمات مانند حمل‌ونقل و بیمه مسافرتی به‌طور مستقیم به رشد گردشگری کمک می‌کند (Gallego, 2016). تجارت بین‌المللی شامل صادرات و واردات کالاها و خدمات است که از طریق تسهیل تعاملات فرهنگی و اقتصادی، می‌تواند جریان گردشگران ورودی و خروجی را تحت تأثیر قرار دهد. مطالعه بریدا^۵ و همکاران (2016) نشان می‌دهد که صادرات و واردات خدمات مرتبط با گردشگری (مانند حمل‌ونقل و هتلداری) تأثیر چشمگیری در جذب گردشگران بین‌المللی دارد. برهمبت و منز^۶ (2013) در پژوهشی، بین تجارت و گردشگری رابطه مکملی کشف کردند که جدا از نقش آن‌ها به‌عنوان عامل رشد و توسعه است. مطالعات دیگر از جمله سانتانا-گالگو^۷ و همکاران (2016) نیز رابطه جانشین بین تجارت و گردشگری را اثبات کرده‌اند؛ زیرا مردم ممکن است مسافرت به کشوری را با واردات از آن کشور جایگزین کنند. اگرچه هر دو دیدگاه منعکس‌کننده این هستند که تجارت و گردشگری به‌نوعی با هم مرتبط اند، ماهیت این رابطه هنوز مشخص نیست. حوزه مطالعاتی جدید به‌دنبال پیوندهای احتمالی بین گردشگری و تجارت است.

1. Al Kabir & Bari

2. Trade

3. Madaleno

4. Yatsenko

5. Brida

6. Brahmabhatt & Menezes

7. Santana-Gallego

بنابراین، در جمع‌بندی می‌توان رابطه بین گردشگری و تجارت را به دو صورت در نظر گرفت: اول گردشگر ورودی می‌تواند عملکرد صادرات را با کاهش هزینه مبادلات و بهبود تصویر کشورهای میزبان و محصولات آن بهبود بخشد. دوم ورود گردشگران خارجی نیز می‌تواند باعث افزایش واردات به دلیل کاهش هزینه مبادلات و ترجیحات محصولات خارجی گردشگران شود. گردشگران ورودی همچنین ممکن است بازارهایی را برای محصولات کشور خود در کشورهای میزبان شناسایی کنند که به واردات بیشتر منجر می‌شود. این رابطه می‌تواند برعکس باشد؛ جایی که تجارت به گردشگری منجر می‌شود. برای مثال، تجارت ممکن است به بازدیدهای تجاری بیشتر منجر شود. این بازدیدهای تجاری ممکن است به گردشگری بیشتری بینجامد. با تشریح بیشتر این نظریه، می‌توان گفت که صادرات می‌تواند برند یک کشور را توسعه دهد. در کشورهای واردکننده، این امر به سفر بیشتر مردم به کشورهای صادرکننده منجر می‌شود. علاوه بر این، واردات برای رفع نیازهای توریستی نیز ممکن است به ورود بیشتر گردشگران منجر شود.

اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر گردشگری

سرمایه‌گذاری خارجی به دو دسته کلی تقسیم می‌شود: سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI)^۱ و سرمایه‌گذاری غیرمستقیم خارجی (FPI)^۲. سرمایه‌گذاری مستقیم گاهی با مالکیت بلندمدت در شرکت‌ها و دارایی‌های تولیدی در کشور مقصد همراه است؛ درحالی‌که سرمایه‌گذاری غیرمستقیم معمولاً شامل خرید اوراق بهادار، سهام، یا ابزارهای مالی در بازارهای سرمایه کشور میزبان بوده و دارای ماهیتی سیال‌تر، کوتاه‌مدت‌تر و ریسک‌پذیرتر است (Bekaert & Harvey, 2003). سرمایه‌گذاری غیرمستقیم، به‌ویژه در کوتاه‌مدت، می‌تواند در تأمین مالی پروژه‌های بزرگ زیربنایی از طریق بازارهای سرمایه نقش مهمی ایفا کرده و با افزایش نقدینگی در بازارها و بهبود عملکرد بورس، به توسعه مالی کمک کند. توسعه مالی نیز به‌نوبه خود، زیرساخت‌های لازم برای جذب سرمایه‌گذاری مستقیم در صنعت گردشگری را فراهم می‌آورد؛ اما تأثیر مستقیم سرمایه‌گذاری غیرمستقیم در زیرساخت‌ها و ظرفیت‌های فیزیکی صنعت گردشگری (مانند ساخت هتل، توسعه فرودگاه‌ها، مراکز تفریحی) به اندازه سرمایه‌گذاری مستقیم محسوس نیست. سرمایه‌گذاری مستقیم معمولاً در مطالعات توسعه بیشتر مورد تأکید قرار می‌گیرد؛ زیرا علاوه بر نقش کلیدی در انتقال فناوری، نقش مهمی در ارتقای دانش مدیریتی و ظرفیت تولیدی داخلی نیز نقش مهمی دارد و از این رو، برای کشورهای درحال توسعه و نوظهور مانند اعضای بریکس، از اهمیت راهبردی بالاتری برخوردار است. سرمایه‌گذاری مستقیم در صنعت گردشگری، به ساخت هتل‌ها، مراکز اقامتی، دفاتر گردشگری، و زیرساخت‌های حمل‌ونقل منجر می‌شود که به‌طور مستقیم بر افزایش ظرفیت گردشگری و ارتقای تجربه گردشگر اثر می‌گذارد. برخلاف سرمایه‌گذاری غیرمستقیم (مانند خرید اوراق بهادار)، که عمدتاً نوسان‌پذیر، کوتاه‌مدت و دارای واکنش‌پذیری شدید به تحولات سیاسی و اقتصادی است و معمولاً بر توسعه فیزیکی صنعت گردشگری اثر مستقیمی ندارد. افدی‌آی دارای ماهیتی بلندمدت، پایدار و مبتنی بر مشارکت واقعی در تولید و زیرساخت‌های اقتصادی کشور میزبان است. علاوه بر این، جریان افپی‌آی بیشتر به سمت بازارهای مالی با بازدهی بالا و ریسک پایین هدایت می‌شود و کمتر وارد بخش‌هایی نظیر گردشگری می‌شود که بازده آن بلندمدت و نیازمند مشارکت فیزیکی است (Alfaro et al., 2004).

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی با ایجاد زیرساخت‌های فیزیکی، ارتقای زنجیره ارزش و ایجاد اشتغال، به تحقق اهداف کلان رشد پایدار و فراگیر در این کشورها کمک می‌کند و می‌تواند موجب انتقال فناوری و تأثیرات سرریز شود (Iwasaki & Tokunaga, 2016). به همین دلیل، در چهارچوب سیاست‌های چندجانبه بریکس، تأکید اصلی بر توسعه همکاری‌ها از طریق سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بوده است. در این مقاله، تمرکز بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر این مبنا انتخاب شده است که کشورهای بریکس عمدتاً درحال توسعه و صنعتی شدن هستند و نیازمند جذب سرمایه‌هایی هستند که نه تنها تأمین مالی کنند، بلکه قابلیت‌های فنی، مدیریتی و زیرساختی را نیز ارتقا دهند. این نوع سرمایه‌گذاری همچنین زمینه‌ساز هم‌افزایی‌های منطقه‌ای و تقویت همکاری‌های بلندمدت میان اعضای بریکس است؛ امری که با

1. Foreign direct investment
2. Foreign indirect investment

سرمایه‌گذاری‌های غیرمستقیم، که عمدتاً به نوسانات بازارهای مالی وابسته‌اند، به‌سختی حاصل می‌شود. به‌طورکلی برتری سرمایه‌گذاری مستقیم به‌نسبت غیرمستقیم در صنعت گردشگری را این‌گونه خلاصه کرد: انتقال فناوری و دانش، ایجاد ظرفیت‌های جدید و توسعه زیرساخت‌ها، اشتغال‌زایی پایدار، دسترسی به بازارهای جهانی و شبکه‌های توزیع و افزایش رقابت‌پذیری. مطالعات نشان داده‌اند که بین اف‌دی‌آی و توسعه گردشگری رابطه‌ای دوسویه وجود دارد. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به ورود سرمایه خارجی به بخش‌های مختلف اقتصاد یک کشور از طریق شرکت‌های چندملیتی اشاره دارد. راثو^۱ (2023) تأثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در صنعت گردشگری هند را بررسی کرد و به این نتیجه رسید که اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد گردشگری هند مثبت است. اف‌دی‌آی نقش مهمی در توسعه اقتصادی این کشور به‌طورکلی و در صنعت گردشگری داشته است؛ به‌ویژه در بهبود زیرساخت‌های هند، مانند فرودگاه‌های بین‌المللی، بزرگ‌راه‌ها و هتل‌ها که از ارکان توسعه گردشگری هستند. فضای سرمایه‌گذاری مطلوب، به‌ویژه برای جذب سرمایه فیزیکی و مالی در قالب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، در بخش گردشگری کلیدی است. سیاست‌های تشویق انگیزه‌های سرمایه‌گذاری در صنعت گردشگری، در تقویت رشد گردشگری مؤثر است. ابراهیم^۲ (2024) نشان می‌دهد نقش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در رشد گردشگری مثبت است و دولت‌ها باید برای ایجاد جذابیت و جلب سرمایه‌گذاری خارجی سیاست‌های حمایتی اتخاذ کنند.

روش پژوهش

داده‌های استفاده شده در این مطالعه، از سال ۱۹۹۷ تا ۲۰۲۰ بوده و از بانک جهانی استخراج شده است. متغیر وابسته گردشگر خارجی ورودی^۳ است و متغیرهای توسعه مالی^۴، تجارت یا مبادله^۵ (تجارت) درصدی از GDP و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی است. متغیرهای مطالعه مبتنی بر نظریه رشد اقتصادی است که در آن، گسترش توسعه مالی، تجارت و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی سهم مناسبی در رشد اقتصادی دارد و در رشد گردشگری خارجی و جذب گردشگر بین‌المللی مؤثر است. حسن و همکاران، در مطالعه خود، توسعه مالی را با استفاده از نسبت پول گسترده^۶ (M3) به تولید ناخالص داخلی (GDP) برای تمام کشورهای عضو بریکس بررسی کرده‌اند. پول گسترده نشان‌دهنده توانمندی نظام بانکی در اقتصاد است و به‌عنوان شاخص عمق مالی در اقتصاد در نظر گرفته می‌شود. M^1 و M^2 تقریب ضعیفی هستند؛ زیرا بیشتر نشان‌دهنده توانایی نظام مالی برای آماده‌کردن خدمات نقل و انتقال است تا توانایی کانال اوراق از پس‌اندازکنندگان به قرض‌گیرندگان.

روش استفاده‌شده در این مطالعه، داده‌های تابلویی^۷ است. داده‌های تابلویی به مجموعه داده‌هایی گفته می‌شود که براساس آن، مشاهدات به‌وسیله تعدادی از متغیرهای مقطعی (N) در طول یک دوره زمانی (T) مشخص بررسی شده باشند. مدل رایجی که از داده‌های مقطعی استفاده می‌کند، به‌صورت زیر است:

$$(1) Y_{it} = \alpha_{it} + \sum_{j=1}^K \beta_{jit} X_{jit} + U_{it}$$

$$(2) \quad TUR_{i,t} = f\{FIN_{i,t}, FDI_{i,t}, TRAD_{i,t}\}$$

در این پانل، i نشان‌دهنده کشورها و t زمان از ۱۹۹۷-۲۰۲۰ است. معادله ۳ شکل رگرسیونی را نشان می‌دهد:

1. Rao
2. Ibrahim
3. International tourism, number of arrivals (TUR)
- 4 Financial development (FIN)
5. Trade
6. Broad Money
7. panel data

$$(۳) \text{LnTUR} = \beta_{1it} + \beta_{2it} \text{LnFIN}_{it} + \beta_{3it} \text{LnTRAD}_{it} + \beta_{4it} \text{LnFDI}_{it} + \alpha_i + \delta_{it}$$

آزمون مانایی

قبل از تخمین مدل، باید داده‌ها از لحاظ مانایی مورد آزمون قرار گیرند. آزمون مانایی لوین - لین - چو برای شناسایی مانایی متغیرها استفاده شده است. نتایج آزمون مانایی داده‌ها در جدول ۳ گزارش شده است. همان‌طور که مشخص است، به غیر از متغیر LFIN، که در سطح ماناست، بقیه متغیرها در تفاضل مرتبه اول مانا هستند.

جدول ۳: نتایج آزمون مانایی Levin, Lin & Chu (نتایج تحقیق)

متغیر	آماره آزمون	P-value	نتیجه	درجه مانایی
IFDI	(-۸/۶۰۱۶)	(۰/۰۰۰۰)	مانا	I(۱)
IFIN	(-۴/۱۱۲۵)	(۰/۰۰۰۰)	مانا	I(۰)
ITUR	(-۳/۹۰۳۶)	(۰/۰۰۷۱)	مانا	I(۱)
ITRAD	(-۵/۹۴۶۰)	(۰/۰۰۰۰)	مانا	I(۱)

آزمون اف - لیمر

در روش داده‌های تابلویی، لازم است در ابتدا همگن یا ناهمگن بودن مقاطع مورد آزمون قرار گیرد. انجام این آزمون نشان داد که فرضیه صفر، یعنی داده‌های تلفیقی (Pool)، رد شده و داده‌ها از نوع ترکیبی یا پانل هستند.

جدول ۴: نتایج آزمون F لیمر (نتایج تحقیق)

آزمون	آماره F	p-value
Cross-section F	۸۱/۳۴۱۹	(۰/۰۰۰۰)
Cross-section Chi-square	۱۶۱/۱۷۶۸	(۰/۰۰۰۰)

آزمون هاسمن

جدول ۵ نتایج آزمون هاسمن^۱ را نشان می‌دهد که حاکی از برتری روش اثرات ثابت به نسبت تأثیرات تصادفی است.

جدول ۵: نتایج آزمون هاسمن (نتایج تحقیق)

Test Summary	Chi-Sq. Statistic	کای دو	درجه آزادی	p-value سطح احتمال
Cross- section random	۹۶/۸۸۱۰		۳	(۰/۰۰۰۰)

جدول ۶ نتایج آزمون هاسمن را نشان می‌دهد که حاکی از برتری روش تأثیرات ثابت به نسبت تأثیرات تصادفی است؛ بنابراین مدل را با استفاده از روش اثرات ثابت برآورد می‌کنیم. جدول ۶ نتایج آزمون هاسمن حاکی از مزیت روش اثرات ثابت نسبت به اثرات تصادفی است و بنابراین مدل را به کمک روش اثرات ثابت برآورد می‌کنیم.

جدول ۶: نتایج آزمون هاسمن (نتایج تحقیق)

Test Summary	Chi-Sq. Statistic	کای دو	درجه آزادی	p-value سطح احتمال
Cross- section random	۹۶/۸۸۱۰		۳	(۰/۰۰۰۰)

1. Hausman

سرخه‌دهی و خورسندی / تحلیل پیشران‌های اقتصادی صنعت گردشگری در کشورهای بریکس: تأثیر توسعه مالی، تجارت و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

آزمون‌های F لیمر و هاسمن داده‌های ترکیبی و مدل اثرات ثابت را به‌عنوان چهارچوب مناسب با این پژوهش تأیید کردند. نتایج حاصل از برآورد مدل در جدول ۷ ارائه شده است

برآورد داده‌های تابلویی

متغیرهای توضیحی در نظر گرفته شده معنادار هستند و با افزایش گردشگر خارجی رابطه مثبت دارند. ضریب تعیین مدل نیز ۹۳ درصد است؛ بدین معنا که متغیرهای توضیحی در نظر گرفته شده توانسته‌اند ۹۳ درصد از تغییرات گردشگری بین‌المللی در کشورهای بریکس را توضیح دهند. به‌منظور آزمون نرمال بودن متغیر وابسته و جملات خطا از آزمون جاک برا^۱ استفاده شده است. نتایج به دست آمده فرض نرمال بودن جزء اخلاص را رد نمی‌کنند. متغیرهای مستقل در نظر گرفته شده توانستند ۹۳ درصد از تغییرات متغیر وابسته را توضیح دهند که برای یک مدل پانل دیتا میزان مناسبی است.

جدول ۷: نتایج حاصل از تخمین مدل تأثیرات ثابت متغیر وابسته LTUR (نتایج تحقیق)

متغیر	ضریب	انحراف استاندارد	احتمال p-value	T استاندارد
C	۱۰/۸۷۱۲	۱/۰۸۰۲	(۰/۰۰۰۰)	۱۰/۰۶۳۲
LFIN	۰/۲۴۰۸	۰/۰۵۲۹	(۰/۰۰۰۰)	۴/۵۴۷۱
LTRAD	۰/۷۸۸۹	۰/۱۸۹۴	(۰/۰۰۰۱)	۴/۱۶۴۶
LFDI	۰/۰۹۴۱	۰/۰۴۸۰	(۰/۰۵۲۶)	۱/۹۵۹۷
Weighted Statistics				
۰/۰۰۰۰ Prob(F-statistic)=		۰/۹۳۲ Adjusted R-squared =		۰/۹۳۶ R-squared =
آزمون نرمالیتی = ۰/۰۲۴۵ Prob= Jarque- Bera= ۷/۴۱ ,				

یافته‌های پژوهش

بررسی نتایج مدل نشان می‌دهد متغیر تجارت یا مبادله بیشترین تأثیر مثبت را در افزایش گردشگران خارجی در کشورهای بریکس دارد. این مسئله نشان می‌دهد افزایش سهم مبادله و تجارت خارجی در کشورهای بریکس، در محیطی مقاوم و پایدار، به افزایش گردشگران خارجی و افزایش اثرات مثبت ناشی از آن خواهد انجامید. توسعه مالی نیز اثر مثبت و معناداری بر رشد گردشگری کشورهای بریکس دارد. بنابراین، انتظار می‌رود با افزایش توسعه مالی در کشورهای عضو بریکس، سهم گردشگران خارجی در این کشورها افزایش یابد. رشد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نیز به رشد زیرساخت‌ها انجامیده و اثر مثبت و معناداری بر رشد گردشگری خارجی خواهد داشت که در سطح ۱۰ درصد معنادار است و می‌تواند بر رشد اقتصادی کشورهای بریکس تأثیرگذار باشد؛ اما تأثیرات تجارت و توسعه مالی در گردشگری بریکس و معناداری ضرایب آن‌ها، بیش از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی است.

توصیه‌های سیاستی

موانع، راهکارها و بررسی تجربیات موفق بریکس

ایران با برخورداری از ظرفیت‌های کم‌نظیر تاریخی، فرهنگی، طبیعی و تنوع اقلیمی، یکی از پتانسیل‌دارترین کشورهای منطقه در صنعت گردشگری است. با این حال، سهم ایران از جریان جهانی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در این صنعت، بسیار محدود بوده و به‌ویژه در مقایسه

1. Jarque- Bera

با کشورهای عضو بریکس، با چالش‌ها و موانع ساختاری، نهادی و بین‌المللی مواجه است. در ادامه، مهم‌ترین موانع و راهکارهای پیشنهادی بررسی می‌شوند.

ریسک‌های سیاسی و تحریم‌های بین‌المللی

تحریم‌های مالی و بانکی اعمال شده از سوی ایالات متحده و برخی نهادهای بین‌المللی، موجب محدودیت در دسترسی ایران به سیستم‌های مالی جهانی شده و هزینه‌های مبادله را برای سرمایه‌گذاران خارجی به شدت افزایش داده است. این تحریم‌ها نه تنها جابه‌جایی سرمایه را مختل می‌کنند، بلکه تصویر ذهنی منفی از ریسک سرمایه‌گذاری در ایران در سطح بین‌المللی ایجاد کرده‌اند (Moughari, 2022). تحریم‌های مالی و بانکی اعمال شده از سوی ایالات متحده و برخی نهادهای بین‌المللی، نظیر تحریم‌های ثانویه مرتبط با قانون کاتسا^۱، موجب محدودیت در دسترسی ایران به سیستم‌های مالی جهانی مانند شبکه سوئیفت^۲ شده و هزینه‌های مبادله را برای سرمایه‌گذاران خارجی به شدت افزایش داده است. این تحریم‌ها نه تنها جابه‌جایی سرمایه را مختل می‌کنند، بلکه از ریسک سرمایه‌گذاری در ایران در سطح بین‌المللی تصویر ذهنی منفی ایجاد کرده‌اند که در شاخص‌های ریسک سیاسی و رتبه‌بندی‌های جهانی جذب سرمایه‌گذاری^۳ به وضوح منعکس می‌شود. این ریسک‌ها به تمایل نداشتن بانک‌ها و شرکت‌های بزرگ بین‌المللی برای ورود به بازار ایران، دشواری در گشایش اعتبارات اسنادی (LC)، و افزایش هزینه‌های بیمه و انتقال پول منجر شده که جذب سرمایه خارجی در بخش‌های حساس مانند گردشگری را با بن‌بست مواجه می‌سازد. تقویت همکاری‌های مالی دوجانبه و چندجانبه با کشورهای بریکس و توسعه سازوکارهای پرداخت غیردلاری و استفاده از ارزهای ملی (مانند مبادلات ریالی - یوان یا ریالی - روبل) برای تسهیل تجارت و سرمایه‌گذاری در گردشگری، ترویج گردشگری تحریم‌ناپذیر و تمرکز بر حوزه‌هایی مانند گردشگری سلامت، گردشگری فرهنگی و مذهبی و اکوتوریسم که کمتر تحت تأثیر مستقیم تحریم‌های کلان قرار می‌گیرند و با جذب سرمایه‌گذاران کوچک‌تر یا منطقه‌ای توسعه می‌یابند.

نارسایی‌های قانونی و عدم شفافیت حقوقی

قوانین سرمایه‌گذاری خارجی در ایران، نظیر قانون جذب و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی مصوب ۱۳۸۱، اگرچه در متن نسبتاً پیشرفته‌اند، در عمل با مشکلاتی مانند شفاف نبودن فرایندهای اداری مانند تعدد نهادهای مرتبط با صدور مجوز و مجوزهای متوالی، ناپایداری مقررات نظیر تغییرات ناگهانی در تعرفه‌های واردات تجهیزات گردشگری یا مقررات ارزی و سوءتفسیرهای اجرایی مواجه هستند. مطالعات بین‌المللی مانند گزارش‌های سهولت کسب‌وکار بانک جهانی نشان می‌دهند که تغییرات مکرر قوانین و نبود تفسیر واحد از مفاد قانونی مثلاً اختلاف نظر بین سازمان میراث فرهنگی و محیط‌زیست در پروژه‌های اکوتوریسم یکی از عوامل اصلی واهمه سرمایه‌گذاران است. پیچیدگی‌های بوروکراتیک و تعدد مراجع صدور مجوز، طولانی شدن زمان اخذ مجوزها، و عدم امکان برنامه‌ریزی بلندمدت برای سرمایه‌گذاران را در پی دارد. ایجاد «پنجره واحد» واقعی و کارآمد، سازوکاری جامع برای رسیدگی به تمام مراحل سرمایه‌گذاری خارجی در گردشگری، از مشاوره اولیه تا صدور مجوز و پایش، با زمان‌بندی مشخص است. تضمین ثبات قوانین برای دست‌کم یک دوره پنج تا ده‌ساله و شفاف‌سازی رویه‌های اجرایی و تفسیری برای کاهش ابهامات حقوقی و تأسیس یک مرکز داوری تخصصی برای حل و فصل سریع و عادلانه اختلافات بین سرمایه‌گذاران خارجی و دولت یا بخش خصوصی داخلی در زمره این راهکارها قرار دارد.

1. CAATSA
2. SWIFT

مشکلات زیرساختی و حمل و نقل

زیرساخت‌های فرودگاهی، ریلی و اقامتی از استانداردهای لازم برخوردار نیستند. قدمت ناوگان هوایی و محدودیت پروازهای مستقیم به مقاصد کلیدی بریکس، عدم اتصال کافی شبکه ریلی به مناطق گردشگری پرتانشیل، کمبود هتل‌های ۴ و ۵ ستاره با استانداردهای بین‌المللی در برخی شهرها و ضعف زیرساخت‌های خدماتی در زمره چالش‌های صنعت گردشگری قرار دارند. در زمینه زیرساخت نیز در صنعت گردشگری، نبود زیرساخت مناسب از جمله دسترسی نداشتن به اینترنت پرسرعت و امکانات پرداخت الکترونیک در مناطق توریستی، مانعی جدی برای سرمایه‌گذاران است. این ضعف در ستون زیرساخت و خدمات توریستی در شاخص‌های رقابت‌پذیری سفر و گردشگری^۱ بازتاب می‌یابد. توانایی نداشتن در پذیرش حجم بالای گردشگر، کاهش رضایت گردشگران به دلیل کیفیت پایین خدمات، و افزایش هزینه‌های عملیاتی برای سرمایه‌گذاران خارجی از جمله آسیب‌های صنعت گردشگری ایران است. از جمله راهکارهای عملیاتی در این حوزه می‌توان به تلاش برای جذب سرمایه از طریق مشارکت عمومی - خصوصی (PPP)، تشویق بخش خصوصی داخلی و خارجی (به‌ویژه از کشورهای بریکس) برای سرمایه‌گذاری در توسعه فرودگاه‌ها، هتل‌ها، و مراکز تفریحی جدید اشاره کرد. استفاده از ظرفیت NDB برای تأمین مالی پروژه‌های کلان، درخواست وام یا تسهیلات از بانک توسعه جدید بریکس برای پروژه‌های زیربنایی بزرگ در حوزه گردشگری مانند توسعه فرودگاه‌های بین‌المللی یا خطوط ریلی مرتبط با مقاصد توریستی از جمله راهکارهای عملیاتی در این حوزه است. همچنین پیشنهاد می‌شود با تمرکز بر توسعه هدفمند زیرساخت‌ها به جای گسترش عمومی، بر زیرساخت‌های مورد نیاز مقاصد گردشگری خاص مانند سواحل مکران یا مناطق کویری، که دارای پتانسیل جذب گردشگر از بازارهای بریکس هستند، تمرکز شود.

مشکلات نقل و انتقال ارز و نبود نظام بانکی بین‌المللی کارآمد

یکی از مشکلات مهم اف‌دی‌آی در ایران، دشواری در بازگرداندن اصل و سود سرمایه به دلیل محدودیت‌های ارزی، نرخ‌های متفاوت نظیر نرخ بازار آزاد و نرخ نیمایی، و نبود کانال‌های بانکی بین‌المللی کارآمد است. به این مشکل در گزارش‌های بین‌المللی مربوط به «ریسک انتقال و تبدیل ارز» به‌کرات می‌شود. این مشکل باعث شده حتی سرمایه‌گذاران علاقه‌مند نیز در مراحل پایانی از پروژه منصرف شوند یا سرمایه‌های جذب‌شده به دلیل ریسک بالا، با بازدهی پایین‌تری همراه باشند. برای حل این مشکل، می‌توان کانال‌های مالی دوجانبه با کشورهای بریکس را فعال کرد. برای مثال: ایجاد یا تقویت سازوکار تسویه حساب مستقیم با بانک‌های مرکزی کشورهای بریکس برای تسهیل پرداخت‌ها و انتقال سرمایه، پیشبرد چهارچوب‌های جدید پرداخت و بررسی و پیاده‌سازی فناوری‌های نوین مانند بلاکچین برای تسویه حساب‌های بین‌المللی در چهارچوب بریکس و استفاده از سازوکارهای تهاتری و پیمان‌های پولی دوجانبه برای دورزدن تحریم‌ها.

تصویر ذهنی منفی از ایران در رسانه‌های بین‌المللی

مطالعات بازاریابی گردشگری نشان می‌دهند که ادراک جهانی از امنیت مقصد تأثیر تعیین‌کننده‌ای در تصمیم گردشگران و سرمایه‌گذاران دارد. فضای رسانه‌ای غربی در سال‌های اخیر، عمدتاً تصویری ناامن از ایران ارائه داده است؛ مثلاً اخبار مربوط به تنش‌های سیاسی یا حوادث منطقه‌ای، که بر تمایل سرمایه‌گذاران خارجی و گردشگران تأثیر منفی داشته است. این پدیده در مطالعات مربوط به «برندسازی مقصد» و «تصویر ذهنی ملی» به‌وضوح تحلیل می‌شود. کاهش تمایل گردشگران به سفر به ایران، افزایش ریسک بیمه سفر، و دل‌سردی سرمایه‌گذاران از ورود به بازار به دلیل نگرانی از بازگشت سرمایه از جمله چالش‌های صنعت گردشگری ایران است. برای حل این مشکل، می‌توان دیپلماسی عمومی فعال و هدفمند را تقویت کرد و با اجرای کمپین‌های بازاریابی بین‌المللی با تأکید بر جاذبه‌های فرهنگی، تاریخی و طبیعی ایران در کشورهای بریکس و

1. Travel & Tourism Competitiveness Index

سایر بازارهای هدف غیر غربی، دعوت از سفرنامه‌نویسان و تأثیرگذاران رسانه‌ای یا همان اینفلوئنسرهای از کشورهای بریکس و فراهم آوردن زمینه بازدید برای آن‌ها تصویر واقعی و جذاب ایران را به مخاطبان ارائه می‌کند. برگزاری رویدادهای بین‌المللی گردشگری در ایران و مشارکت فعال در نمایشگاه‌های بین‌المللی برای معرفی مستقیم ظرفیت‌ها و برقراری ارتباط با فعالان صنعت گردشگری جهانی مفید و مؤثر است.

نمونه تجارب موفق اعضای بریکس برای بهره‌مندی ایران

الگو برداری از مدل توسعه زیرساخت‌های عظیم چین

چین با استفاده از توسعه مالی در چهارچوب بانک‌های توسعه‌ای و صندوق‌های سرمایه‌گذاری گردشگری، بستری مناسب برای تأمین مالی پروژه‌های گردشگری ایجاد کرده است. دولت چین با راه‌اندازی «صندوق گردشگری فرهنگی» و همچنین اعمال سیاست‌های مالیاتی ترجیحی، انگیزه سرمایه‌گذاری در مناطق کمتر توسعه‌یافته را افزایش داده است (Li, 2022). چین با سرمایه‌گذاری‌های دولتی و خصوصی گسترده در ساخت فرودگاه‌های بین‌المللی مدرن، مانند فرودگاه بین‌المللی «داکسینگ پکن» که ظرفیت پذیرش ۱۰۰ میلیون مسافر سالانه را دارد، خطوط ریلی پرسرعت مثل شبکه ریلی گسترده چین با بیش از ۴۰ هزار کیلومتر مسیر پرسرعت، که شهرهای اصلی را به مقاصد توریستی متصل می‌کند، و هتل‌های استاندارد بین‌المللی مانند زنجیره هتل‌های «شانگری‌لا» یا «ماندارین اورینتال»، که با جذب سرمایه خارجی توسعه یافته‌اند، و همچنین ارائه مشوق‌های مالیاتی و ایجاد مناطق ویژه اقتصادی گردشگری مانند جزیره «هاینان» که به یک منطقه آزاد گردشگری بین‌المللی تبدیل شده است، توانسته افدی‌آی شایان توجهی در این صنعت جذب کند.

راهکار مشخص برای ایران با استفاده از این تجربه موفق این است که وزارت راه و شهرسازی و سازمان سرمایه‌گذاری می‌توانند با مطالعه دقیق مدل‌های تأمین مالی و اجرایی چین در این پروژه‌ها، به جذب سرمایه خارجی از طریق مشارکت عمومی - خصوصی (PPP) در توسعه فرودگاه‌ها، خطوط ریلی مناطق توریستی و ساخت هتل‌های چهار و پنج ستاره در شهرهای کلیدی مثل تهران، اصفهان، شیراز، مشهد اقدام و برای این منظور، پروژه‌های آماده سرمایه‌گذاری را به سرمایه‌گذاران چینی معرفی کنند. وزارت امور اقتصادی و دارایی و سازمان بورس و اوراق بهادار می‌توانند با تدوین مقررات جذاب و شفاف، به تأسیس «صندوق‌های سرمایه‌گذاری پروژه‌های گردشگری» اقدام کنند که به‌طور خاص سرمایه را از داخل و کشورهای بریکس برای پروژه‌های مشخص گردشگری مانند ساخت هتل در مناطق تاریخی یا توسعه کمپ‌های کویری جذب کند.

سیاست‌های تسهیل ویزای هند و بازاریابی دیجیتال

هند با ارائه ویزای الکترونیکی^۱ برای بیش از ۱۶۰ کشور و کمپین‌های گسترده «هند باورنکردنی»^۲ در پلتفرم‌های دیجیتال جهانی مانند یوتیوب، فیس‌بوک و اینستاگرام با محتوای چندزبانه و جذاب، توانسته است تعداد گردشگران ورودی خود را به شدت افزایش دهد. هند توانسته ضمن توسعه برند گردشگری ملی، از فرصت‌های تجارت دیجیتال و تسهیل مقررات صادرات خدمات گردشگری استفاده کند. همچنین، با تسهیل صدور ویزای الکترونیک و اجرای سیاست‌های تجاری در حوزه حمل‌ونقل و هتلداری، توانسته بستر مناسبی برای ورود افدی‌آی در گردشگری فراهم آورد. با استفاده از تجربه هند، وزارت امور خارجه و سازمان گردشگری باید فوراً اقدام به تسهیل گسترده ویزا برای شهروندان کشورهای بریکس با اولویت ویزای الکترونیکی یا لغو روادید برای سفر گروهی کنند و هم‌زمان کمپین‌های بازاریابی دیجیتال هدفمند با استفاده از داده‌های کلان و هوش مصنوعی برای شناسایی علائق گردشگران بریکسی را برای معرفی جاذبه‌های ایران در بازارهای بریکس آغاز کنند. این کمپین‌ها می‌توانند شامل همکاری با اینفلوئنسرهای گردشگری و سلبریتی‌ها از این کشورها باشند تا تصویر مثبتی از ایران ارائه دهند.

1. e-Visa

2. Incredible India

جذب سرمایه‌گذاری پایدار آفریقای جنوبی در اکوتوریسم

آفریقای جنوبی با تمرکز بر گردشگری طبیعت‌محور و حیات وحش، سیاست‌هایی برای جذب اف‌دی‌آی با رعایت ملاحظات زیست‌محیطی وضع کرده است. نمونه موفق آن، تخصیص زمین‌های حفاظت‌شده در نزدیکی «پارک ملی کروگر» به پروژه‌های گردشگری با سرمایه‌گذاری خارجی در چهارچوب شراکت‌های عمومی - خصوصی (PPP) و با معافیت‌های مالیاتی خاص است. ایران با پتانسیل‌های اکوتوریسم بالا مانند مناطق کویری مرکزی، جنگل‌های هیرکانی و سواحل مکران می‌تواند بسته‌های سرمایه‌گذاری مشابهی با مشوق‌های مالیاتی و حقوقی تدوین کند. وزارت میراث فرهنگی و سازمان حفاظت محیط‌زیست می‌تواند با شناسایی مناطق نمونه اکوتوریستی و همکاری با سازمان سرمایه‌گذاری، بسته‌های سرمایه‌گذاری مشخصی با مشوق‌های جذاب برای جذب سرمایه از کشورهای بریکس ارائه دهند؛ بسته‌هایی که بر پایداری و مشارکت جوامع محلی تأکید دارند.

استفاده از رویدادهای بزرگ مانند برزیل و روسیه و توسعه زیرساخت‌های جانبی

برزیل از طریق اعطای وام‌های کم‌بهره توسط بانک‌های توسعه‌ای برای پروژه‌های مرتبط با جام جهانی ۲۰۱۴ و المپیک ۲۰۱۶ که به توسعه فرودگاه‌ها، هتل‌ها و سیستم‌های حمل‌ونقل شهری در ریودوژانیرو و سائوپائولو منجر شد و روسیه از طریق سرمایه‌گذاری‌های گسترده در زیرساخت‌های شهری و حمل‌ونقل برای جام جهانی ۲۰۱۸ که بهبود فرودگاه‌ها، استادیوم‌ها و سیستم‌های مترو در شهرهایی مانند مسکو و سن پترزبورگ را به همراه داشت، موفق به توسعه زیرساخت‌های گردشگری و جذب موجی از سرمایه‌گذاری خارجی شدند. اگرچه میزبانی رویدادهای جهانی در کوتاه‌مدت دشوار است، ایران می‌تواند بر میزبانی رویدادهای فرهنگی، ورزشی و علمی منطقه‌ای با مشارکت کشورهای بریکس تمرکز کند. وزارت ورزش و جوانان، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و شهرداری‌ها می‌توانند با طراحی این رویدادها، زمینه را برای جذب سرمایه‌گذاری‌های کوچک‌تر در زیرساخت‌های مرتبط، مانند هتل‌های با ظرفیت متوسط، رستوران‌های بین‌المللی و جلب توجه گردشگران بریکسی فراهم آورند. بانک توسعه جدید (NDB) نیز در تأمین مالی این پروژه‌ها نقش‌آفرین است؛ به‌خصوص اگر پروژه‌ها دارای بازده اجتماعی - اقتصادی باشند.

ظرفیت‌های همکاری بریکس برای ایران

ایران با عضویت در گروه بریکس، فرصت‌های مهمی برای توسعه اقتصادی و تقویت صنعت گردشگری دارد. به‌طور خلاصه، عضویت ایران در بریکس فرصتی منحصر به فرد برای بهره‌برداری از ظرفیت‌های مالی، تجاری و سرمایه‌گذاری برای توسعه صنعت گردشگری است. اجرای سیاست‌های فوق می‌تواند ایران را به یکی از مقاصد گردشگری جذاب در میان اعضای بریکس تبدیل کند و ضمن کاهش تأثیر تحریم‌ها، نقش مهمی در تقویت اقتصاد ملی ایفا کند. ظرفیت‌های مشخص همکاری بریکس نظیر تأمین مالی زیرساخت‌های گردشگری از طریق بانک توسعه جدید NDB، تسهیل تجارت و سرمایه‌گذاری متقابل در گردشگری نظیر فرصت‌هایی برای ساده‌سازی رویه‌های گمرکی و سرمایه‌گذاری مشترک در بخش گردشگری میان اعضا، توسعه کزیدورهای گردشگری مشترک، امکان ایجاد «مسیرهای گردشگری چندمقصد» میان کشورهای بریکس، همکاری در حوزه بازاریابی و تبلیغات مشترک، تبادل دانش و تجربه در گردشگری هوشمند و پایدار، تسهیل تردد و صدور ویزا تأثیرات مهم و مؤثری در گردشگری ایران دارد. وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، نظام بانکی، وزارت امور خارجه، وزارت راه و شهرسازی، به‌ویژه سازمان هواپیمایی کشوری، شرکت ساخت و توسعه زیربنای حمل‌ونقل، سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران، بخش خصوصی و انجمن‌های صنفی گردشگری، نهادهای دانشگاهی و پژوهشی، نهادها و دستگاه‌های مهم و نقش‌آفرین در این حوزه هستند که می‌توانند استفاده از ظرفیت‌های بریکس برای گردشگری را عملی سازند.

نتیجه‌گیری

کشورهای عضو بریکس در دهه‌های اخیر، با بهره‌گیری از مزیت‌های طبیعی، فرهنگی و اقتصادی، به یکی از بازیگران مهم در صنعت گردشگری جهانی تبدیل شده‌اند. با این حال، رشد پایدار این صنعت در این کشورها به شدت تحت تأثیر متغیرهای کلان اقتصادی از جمله توسعه مالی، تجارت بین‌المللی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI) قرار دارد. پژوهش حاضر با هدف تحلیل نقش این عوامل بر رشد گردشگری بین‌المللی در کشورهای بریکس، از روش داده‌های تابلویی برای دوره ۲۰۲۰-۱۹۹۷ بهره گرفته و تلاش کرده است تأثیرات عضویت در بریکس را نیز بر این روابط تبیین کند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که تجارت بین‌المللی، به ویژه صادرات خدمات مرتبط با گردشگری همچون حمل و نقل، اقامت و بیمه، نقشی معنادار در رشد گردشگری کشورهای عضو ایفا کرده است. همچنین اف‌دی‌آی از طریق تقویت زیرساخت‌ها، ارتقای کیفیت خدمات، انتقال فناوری و توسعه برندهای بین‌المللی گردشگری، به بهبود ظرفیت رقابتی مقاصد گردشگری منجر شده است. در کشورهایی مانند چین و هند، که بازارهای مالی پیشرفته‌تری دارند، آثار مثبت اف‌دی‌آی و توسعه مالی بر گردشگری، بیش از سایر اعضا مشهود است. توسعه مالی نیز با تسهیل دسترسی به منابع مالی برای پروژه‌های گردشگری، نقشی مکمل در رشد این صنعت دارد. علاوه بر این، تحلیل‌های تطبیقی قبل و بعد از عضویت در بریکس حاکی از آن است که پیوستن به این اتحادیه، بستر مناسبی برای تقویت تعاملات اقتصادی، جذب سرمایه‌گذاری‌های گردشگری و تسهیل جریان تجارت درون‌گروهی فراهم کرده است. ایران، در سایه تحریم‌های مالی و محدودیت‌های بین‌المللی، می‌تواند با بهره‌گیری هوشمندانه از ظرفیت‌های مالی، سرمایه‌گذاری و تجاری بریکس، از جمله «بانک توسعه جدید» و سازوکارهای پرداخت جایگزین دلار، زمینه‌ساز رشد پایدار گردشگری خود شود.

از این رو، پیشنهاد می‌شود ایران با گسترش تجارت خدمات گردشگری، توسعه مناطق ویژه گردشگری، به ویژه در خلیج فارس و سواحل شمالی، بهبود زیرساخت‌ها و ایجاد برند گردشگری ملی، جایگاه خود را در شبکه گردشگری بریکس ارتقا دهد. همچنین، تسهیل مشارکت‌های عمومی-خصوصی و جذب اف‌دی‌آی در پروژه‌های زیرساختی، در کنار توسعه همکاری‌های بین‌دولتی در حوزه حمل و نقل، بیمه سفر و آموزش نیروی انسانی موتور محرکه‌ای برای شکوفایی گردشگری ایران در قالب همکاری‌های بریکس است. در نهایت، اجرای راهبردهای پیشنهادی این پژوهش می‌تواند ضمن تقویت پیوندهای اقتصادی ایران با اعضای بریکس، نقشی مؤثر در رشد پایدار اقتصادی و کاهش وابستگی به منابع محدود داخلی ایفا کند.

ORCID:

Fatemeh Sorkhedeheh	 https://orcid.org/0009-0001-4982-3417
Morteza Khorsandi	 https://orcid.org/0000-0003-3398-4782

منابع

خوارزمی، ابوالقاسم (۱۳۸۴). بررسی رابطه علیت بین گردشگری و تجارت در ایران (۱۳۳۸-۱۳۸۰). پژوهشنامه بازرگانی، ۳۷، ۹۱-۱۰۸.

لینک

رفیعی دارانی، هادی، رهنما، علی و استادفرد، آزاده (۱۳۹۹). بررسی تأثیر فضای سرمایه‌گذاری بر درآمد گردشگری در کشورهای منتخب

خاورمیانه. جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، ۸۸(۳۵)، ۵۵-۸۶. <https://doi.org/10.22067/jgrd.2021.49666.0>

عرفانی، علیرضا، طالب بیدختی، آزاده (۱۴۰۲). بررسی تأثیر تقاضای گردشگری بر توسعه مالی با تمرکز بر اثرات تعاملی آن‌ها بر رشد تولید

سراة ایران. برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، ۱۲(۴۷)، ۱-۲۰. <https://doi.org/10.22080/jtpd.2023.25958.3820>

نرگسی، شهین، بابکی، روح اله، و عفتی، مهناز (۱۳۹۷). بررسی رابطه بین گردشگری، رشد اقتصادی و توسعه مالی در ایران (۱۳۹۵-۱۳۶۸).

اقتصاد مالی و توسعه، ۱۲(۴۴)، ۴۱-۶۷. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.25383833.1397.12.44.3.3>

Al Kabir, F., & Bari, E. (2023). Resource transmission from financial development to tourism growth: Evidence from selected South Asian countries. *Journal of Tourism Management Research*, 10(1), 80-93. <https://doi.org/10.18488/31.v10i1.3399>

Alfaro, L., Chanda, A., Kalemli-Ozcan, S., & Sayek, S. (2004). FDI and economic growth: The role of local financial markets. *Journal of International Economics*, 64(1), 89-112. [https://doi.org/10.1016/S0022-1996\(03\)00081-3](https://doi.org/10.1016/S0022-1996(03)00081-3)

Barrowclough, D. (2007). Foreign investment in tourism and small island developing states. *Tourism Economics*, 13(4), 615-638. <https://doi.org/10.5367/000000007782696122>

Batista Jr., P. N. (2021). *The BRICS and the financing mechanisms they created: Progress and shortcomings*. Anthem Press. 3.e96300. [Link](#)

Bekaert, G., & Harvey, C. R. (2003). Emerging markets finance. *Journal of empirical finance*, 10(1-2), 3-55. [https://doi.org/10.1016/S0927-5398\(02\)00054-3](https://doi.org/10.1016/S0927-5398(02)00054-3)

Blake, A., Sinclair, M. T., & Soria, J. A. C. (2006). Tourism productivity: evidence from the United Kingdom. *Annals of Tourism Research*, 33(4), 1099-1120. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2006.06.001>

Brahmbhatt, J., & Menezes, R. (2013, April). On the relation between tourism and trade: A network experiment. In *2013 IEEE 2nd Network Science Workshop (NSW)* (pp. 74-81). IEEE. <https://doi.org/10.1109/NSW.2013.6609197>

Brau, R., & Maria Pinna, A. (2013). Movements of people for movements of goods?. *The World Economy*, 36(10), 1318-1332. <https://doi.org/10.1111/twec.12104>

Brida, J. G., Cortes-Jimenez, I., & Pulina, M. (2016). Has the tourism-led growth hypothesis been validated? A literature review. *Current Issues in Tourism*, 19(5), 394-430. <https://doi.org/10.1080/13683500.2013.868414>

Calderón, C., & Liu, L. (2003). The direction of causality between financial development and economic growth. *Journal of development economics*, 72(1), 321-334. [https://doi.org/10.1016/S0304-3878\(03\)00079-8](https://doi.org/10.1016/S0304-3878(03)00079-8)

Churchill, S. A., Cai, Y., Erdiaw-Kwasie, M. O., & Pan, L. (2022). Financial development and tourism: A century of evidence from Germany. *Applied Economics*, 54(4), 305-318. <https://doi.org/10.1080/00036846.2022.2086964>

- Clément, M., Rougier, E., Berrou, J. P., Combarnous, F., & Darbon, D. (2022). "What's in the middle": Scratching beneath the surface of the middle class (es) in Brazil, Côte d'Ivoire, Turkey and Vietnam. *World Development*, 158, 105988. [https://doi.org/10.1016/S0304-3878\(03\)00079-8](https://doi.org/10.1016/S0304-3878(03)00079-8).
- Creane, S., Goyal, R., Le, H., Moshfigh, M., & Randa, S. (2006). *Financial sector development in the Middle East and North Africa*. International Monetary Fund. [Link](#)
- De Conti, B., & Diegues, A. C. (2022). Foreign direct investments in the BRICS countries and internationalization of Chinese capital. *BRICS Journal of Economics*, 3(2), 129–142. <https://doi.org/10.3897/brics-econ.3.e96300>
- Dekkiche, D., & Leila, O. B. (2024). Effect of trade openness on economic growth within BRICS countries: an ARDL panel approach. *Anali Ekonomskog fakulteta u Subotici*, 60(51), 105-121. <https://doi.org/10.5937/AnEkSub2300028D>
- Demeritte, K. (1998). Measuring the impact of foreign capital flows in the Bahamian tourism industry. *Social and Economic Studies*, 89-118. [Link](#)
- Ibrahim, M. I. (2024). Foreign direct investment in tourism: A systematic review of literature. *Journal of Tourism Quarterly*, 6(1–2), 32–38. [Link](#)
- Işık, C. (2015). Foreign direct investment in tourism: Panel data analysis of D7 countries. *Athens Journal of Tourism*, 2(2), 93-103. <https://doi.org/10.30958/ajt.2-2-2>
- Iwasaki, I., & Tokunaga, M. (2016). Technology transfer and spillovers from FDI in transition economies: A meta-analysis. *Journal of Comparative Economics*, 44(4), 1086-1114. [Link](#)
- Khanal, A., Rahman, M. M., Khanam, R., & Velayutham, E. (2022). The role of tourism in service sector employment: Do market capital, financial development and trade also play a role? *PLoS ONE*, 17(8), 1–18. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0272023>.
- Lee, C. C., & Chang, C. P. (2008). Tourism development and economic growth: A closer look at panels. *Tourism management*, 29(1), 180-192. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2007.02.013>.
- Levine, R., & Zervos, S. (1998). Stock markets, banks, and economic growth. *American economic review*, 537-558. [Link](#)
- Li, C. (2022). China's tourism development strategy in the post-pandemic era. In *SHS Web of Conferences* (Vol. 140, p. 01013). EDP Sciences. <https://doi.org/10.1051/shsconf/202214001013>
- Madaleno, A., Eusébio, C., & Varum, C. (2019). The promotion of local agro-food products through tourism: a segmentation analysis. *Current Issues in Tourism*, 22(6), 643-663. <https://doi.org/10.1080/13683500.2017.1296417>
- Mastny, L. (2001). Treading lightly: new paths for international tourism. *Worldwatch Paper*, 159, 15. [Link](#)
- McKinnon, R. I. (1964). Foreign exchange constraints in economic development and efficient aid allocation. *The Economic Journal*, 74(294), 388-409. <https://doi.org/10.2307/2228486>
- Molnar, M., Yan, T., & Li, Y. (2021). China's outward direct investment and its impact on the domestic economy. <https://dx.doi.org/10.1787/1b1eaa9d-en>
- Moughari, Z. K. (2022). A Labour Market under the Sanctions. *Journal of Economic Policy*, 3(1), 183–202. <https://doi.org/10.52547/jep.3.1.183>
- Musakwa, M. T., & Odhiambo, N. M. (2022). Tourism and financial development in South Africa: A trivariate approach. *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*, 14(2), 148-164. <https://doi.org/10.1080/19407963.2020.1856860>

- Oigenblick, L., & Kirschenbaum, A. (2002). Tourism and immigration: Comparing alternative approaches. *Annals of tourism research*, 29(4), 1086-1100. [Link](#)
- Pop, I., Kanovici, A., Ghic, G., & Andrei, M. (2016). The economic effects of the mega sport events on tourism in the BRICS countries case. *Amfiteatru Economic Journal*, 18(Special Issue No. 10), 960-975. [Link](#)
- Rao, M. R. (2023). Foreign direct investment in tourism industry: Problems and prospects. *International Journal of Current Science (IJCS PUB)*, 13(3), 932. <https://www.ijcspub.org>
- Rasool, M. S., & Tarique, M. (2021). The relationship between tourism and economic growth among BRICS countries: A panel cointegration analysis. *Future Business Journal*, 7(1), 1–11. <https://doi.org/10.1186/s43093-020-00048-3>
- Santana-Gallego, M., Ledesma-Rodríguez, F. J., & Pérez-Rodríguez, J. V. (2011). Tourism and trade in OECD countries: A dynamic heterogeneous panel data analysis. *Empirical Economics*, 41(2), 533–553. [Link](#)
- Schumpeter, J. A. (1912). *The theory of economic development*. Harvard University Press. [Link](#)
- Shahbaz, M., Benkraiem, R., Miloudi, A., & Tiwari, A. K. (2019). Tourism-induced financial development in Malaysia: New evidence from the tourism development index. *Tourism Economics*, 25(5), 757–778. <https://doi.org/10.1177/1354816618806123>
- Shaw, E. S. (1973). *Financial deepening in economic development*. Oxford University Press. [Link](#)
- Sholokhova, M. (2020). Investment cooperation in the BRICS countries. *BRICS Journal of Economics*, 1(4), 24–32. <https://doi.org/10.38050/2712-7508-2020-1-4-3>
- UNCTAD (2018). *Power, Platforms and Illusion of Free Trade*. [Link](#)
- United Nations World Tourism Organization. (2014). *Annual Report*. <http://www.unwto.org/tourism-statistics>
- UNWTO. (2022). *Tourism in the BRICS countries: Trends, challenges, and opportunities*. World Tourism Organization. <http://www.unwto.org/>
- UNWTO. (2023). *Tourism and Investment: Towards a sustainable recovery*. World Tourism Organization. <https://www.untourism.int/news/unwto-fitur-2023-investing-in-a-diverse-sustainable-future-for-tourism>
- Ventura, R. V., Fernandes, E., Tshikovhi, N., & Sucheran, R. (2023). BRICS inbound and outbound tourism versus socio-economic indicators. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 48(2spl), 733–740. <https://doi.org/10.30892/gtg.482spl07-1073>
- Yarygina, I., & Krylova, L. (2023). BRICS investment policy in contemporary environment. *BRICS Journal of Economics*, 4(2), 193–208. <https://doi.org/10.3897/brics-econ.4.e9925>
- Yatsenko, O., Lyskova, L., & Ostian, Z. (2024). Features of the development of international trade in tourist services. *Economics Ecology Socium*, 8(3), 104–116. <https://doi.org/10.61954/2616-7107/2024.8.3-9>
- Yenisehirlioglu, E., & Bayat, T. (2019). The relationship between tourism income and financial development in the MENA countries. *Journal of Business Research*, 11(2), 1183–1190. <https://doi.org/10.20491/isarder.2019.664>
- <https://data.worldbank.org/>

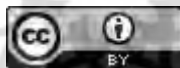
[In Persian]

- Kharazmi, A. (2005). Investigating the Causal Relationship between Tourism and Trade in Iran (1959–2001). *Pazhouheshnameh-e Bazargani* (Commercial Research Journal), 37, 91-108. [Link](#)

- Rafiee Darani, H., Rahnama, A., & Ostadifard, A. (2020). Investigating the Impact of Investment Climate on Tourism Revenue in Selected Middle Eastern Countries. *Geography and Regional Development*, 18(35), 55-86. <https://doi.org/10.22067/jgrd.2021.49666.0>
- Erfani, A., & Taleb Bidokhti, A. (2023). Investigating the Effect of Tourism Demand on Financial Development with Emphasis on Their Interactive Effects on Iran's Per Capita Production Growth. *Tourism Planning and Development*, 12(47), 1-20. <https://doi.org/10.22080/jtpd.2023.25958.3820>
- Nargesi, Sh., Babaki, R., & Efati, M. (2018). Investigating the Relationship between Tourism, Economic Growth and Financial Development in Iran (1989–2016). *Financial Economics and Development*, 12(44), 41-67. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.25383833.1397.12.44.3.3>

COPYRIGHTS

©2026 by the authors. Published by University of Science and Culture. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی